
A tájba integrált vízgazdálkodás szükségessége és lehetősége

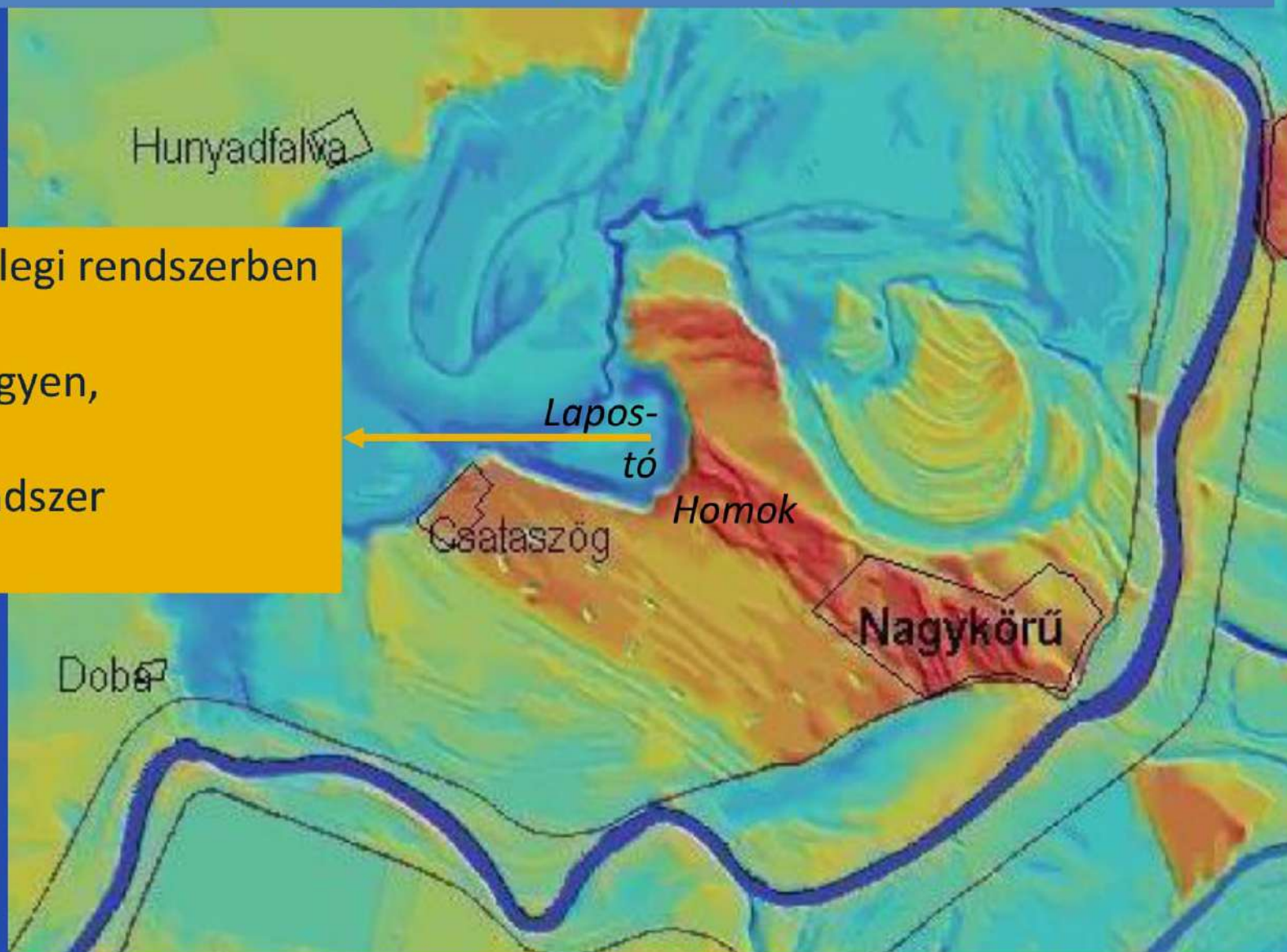
Balogh Péter
gazdálkodó geográfus
Szövetség az Élő Tiszáért Egyesület
www.emberestisza.blogspot.hu
helyesember@gmail.com
Nagykörű

A kétféle valóság /"realitás"

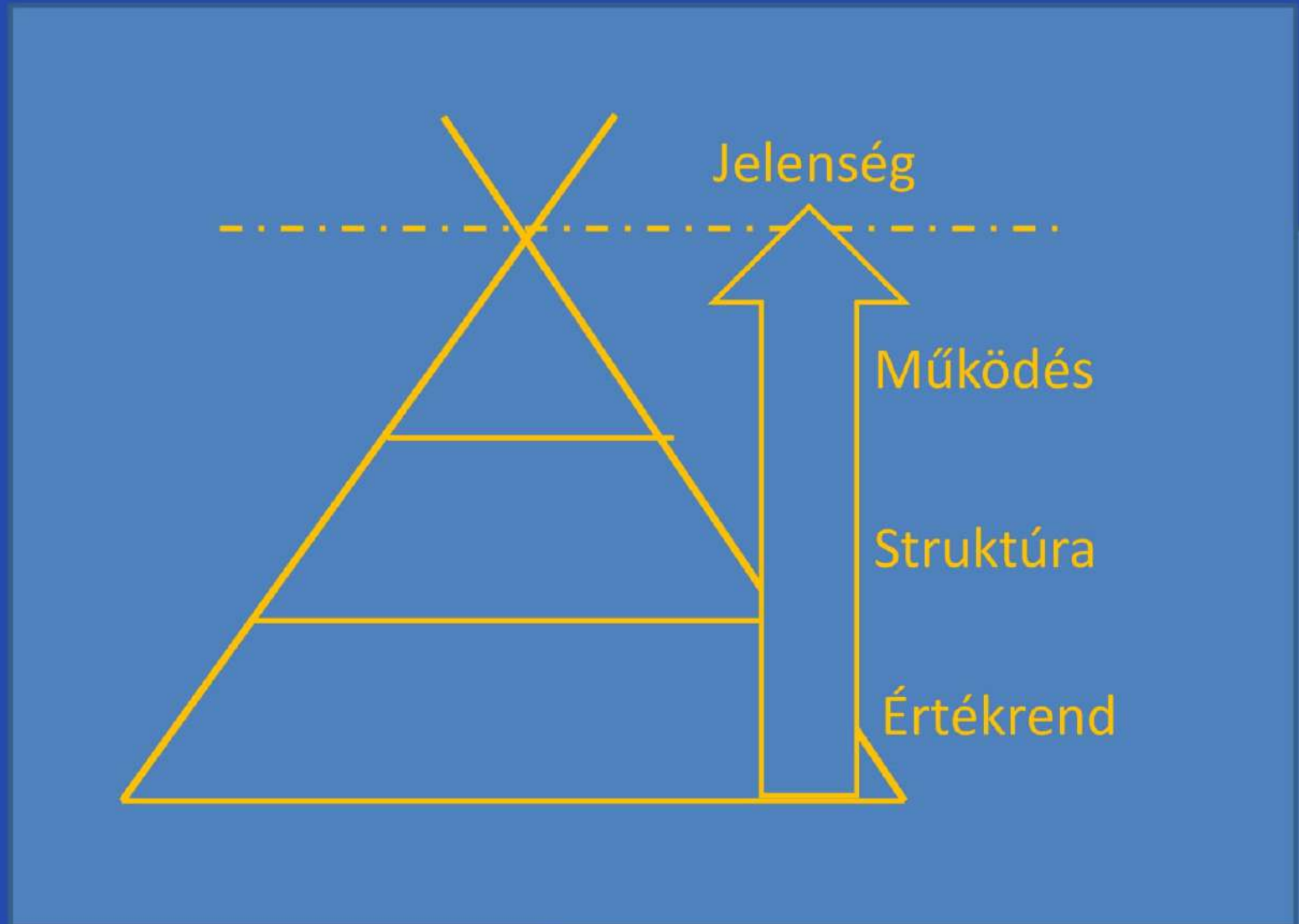
Kétféle értékrend /norma, viszonyításai alap, mérce

Amennyiben a jelenlegi rendszerben
NEM REÁLIS, hogy
a Lapos-tóban víz legyen,
akkor a jelenlegi rendszer
NEM REÁLIS.

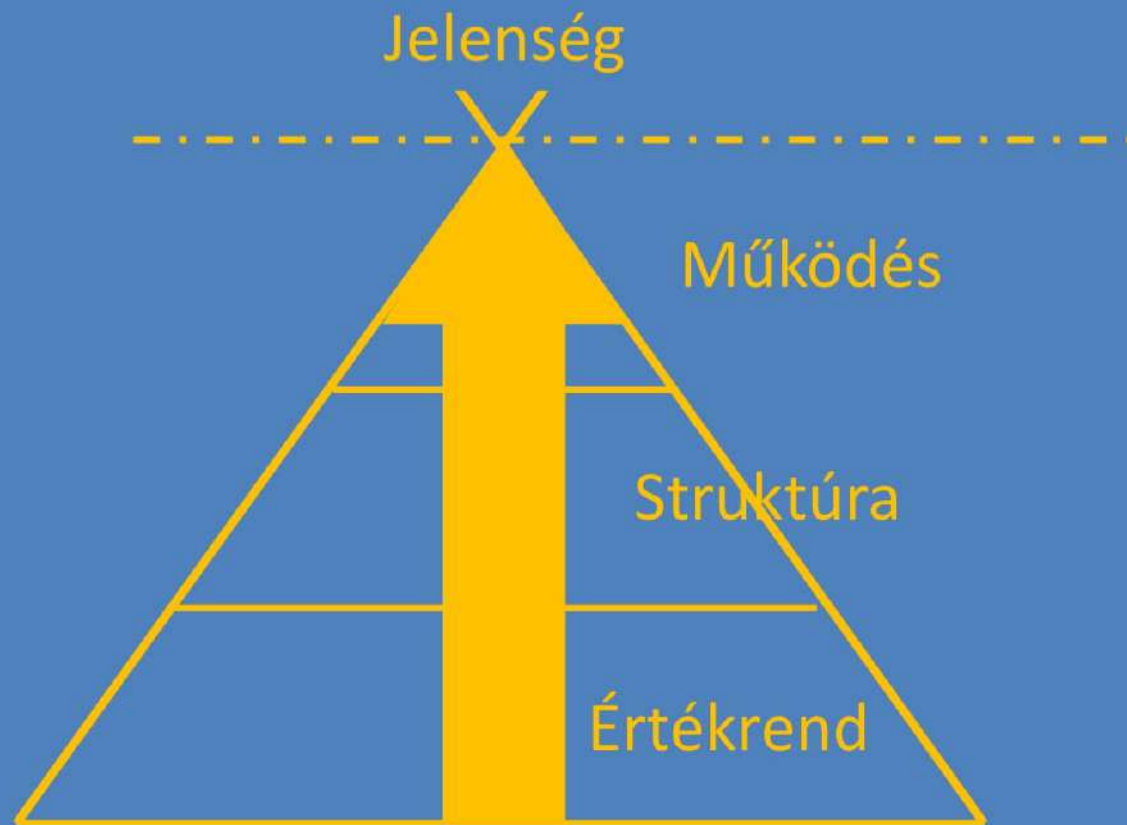
A jelenségek rendszerszemlélete

azaz a rendszerek felépítése és működése (funkcionális anatómia)

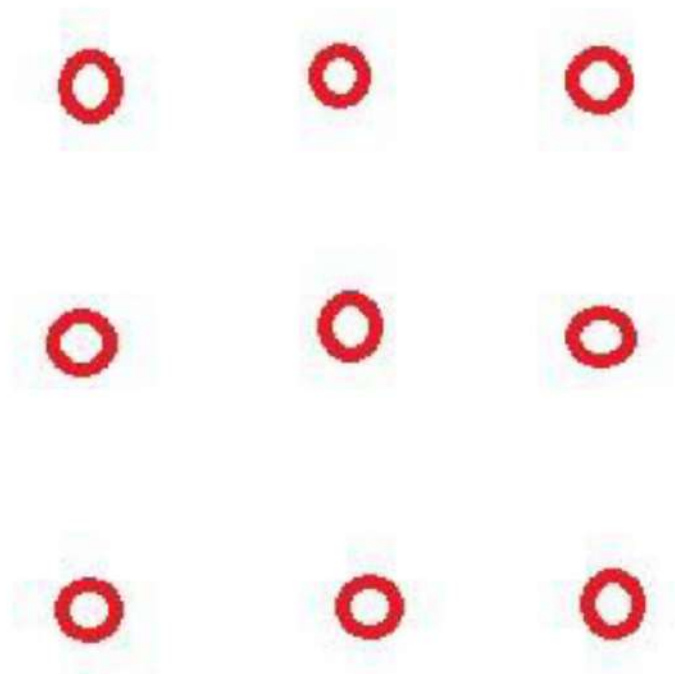
A jelenségek rendszerszemlélete

azaz a rendszerek felépítése és működése (funkcionális anatómia)

Módszertan

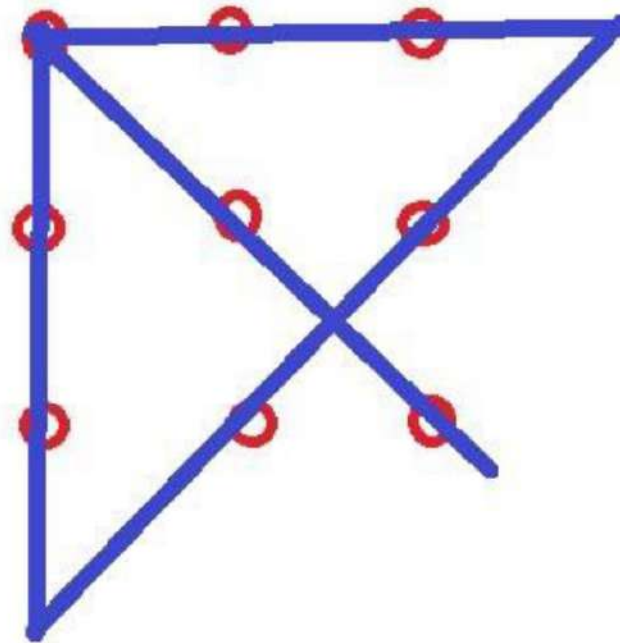
mert minden a modelljeinken múlik

„Modell által homályosan látunk, nem színről színre.”

Módszertan

mert minden a modelljeinken múlik

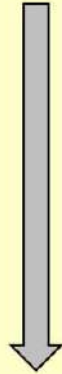

Új döntésekhez, új viselkedéshez

új modell, új értékrend kell.

Mindenki jót akar.

... még akkor is, ha szakember.

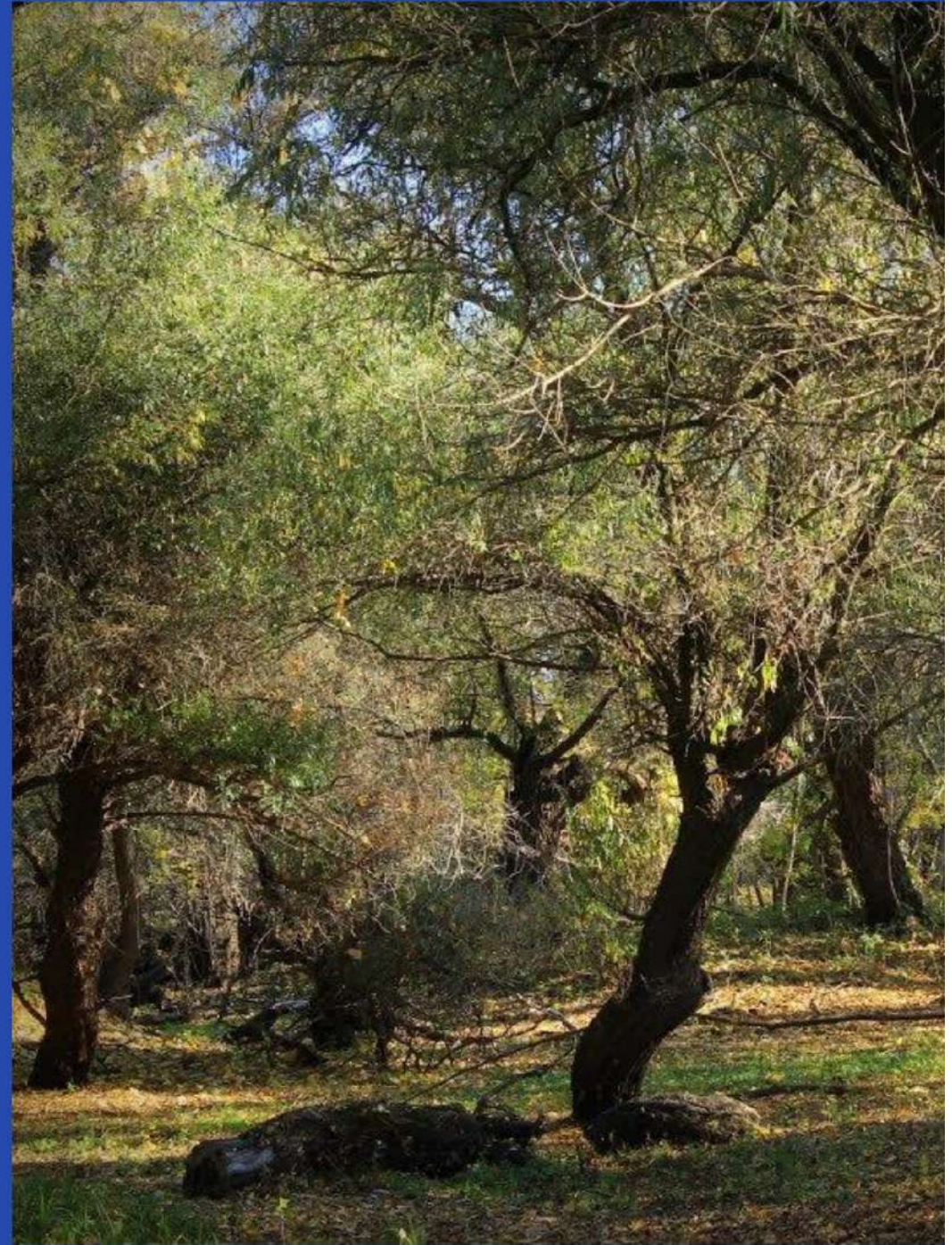
Kérdés:

Mi a jó?

Mi a szép?

↳ **Mihez képest? /Mi a mérce?**

Mi a SZÉP?

Mi a SZÉP?

Kétféle ÉRTÉKrend

facebook.com/treechangedolls treechangedolls.tumblr.com

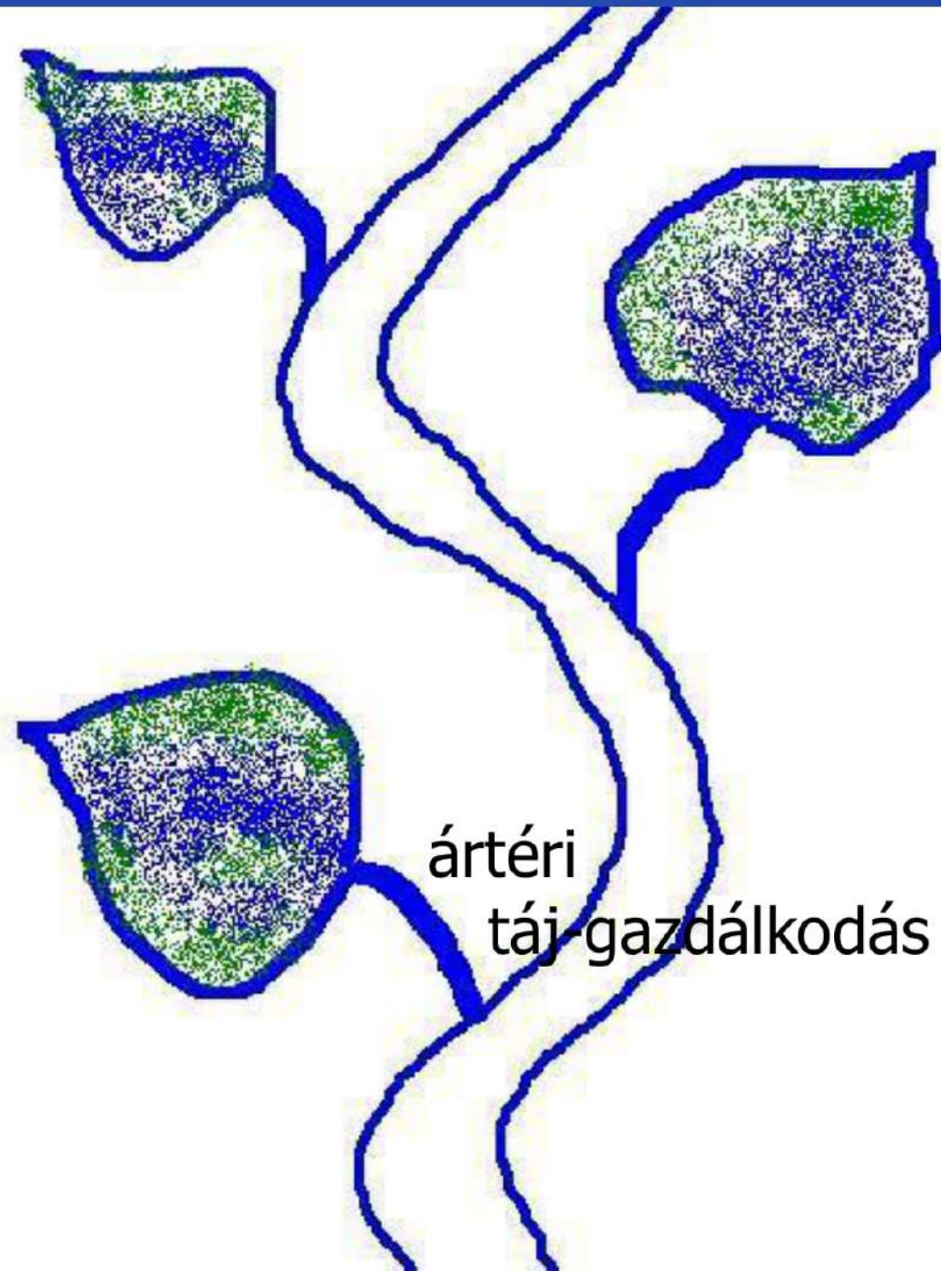
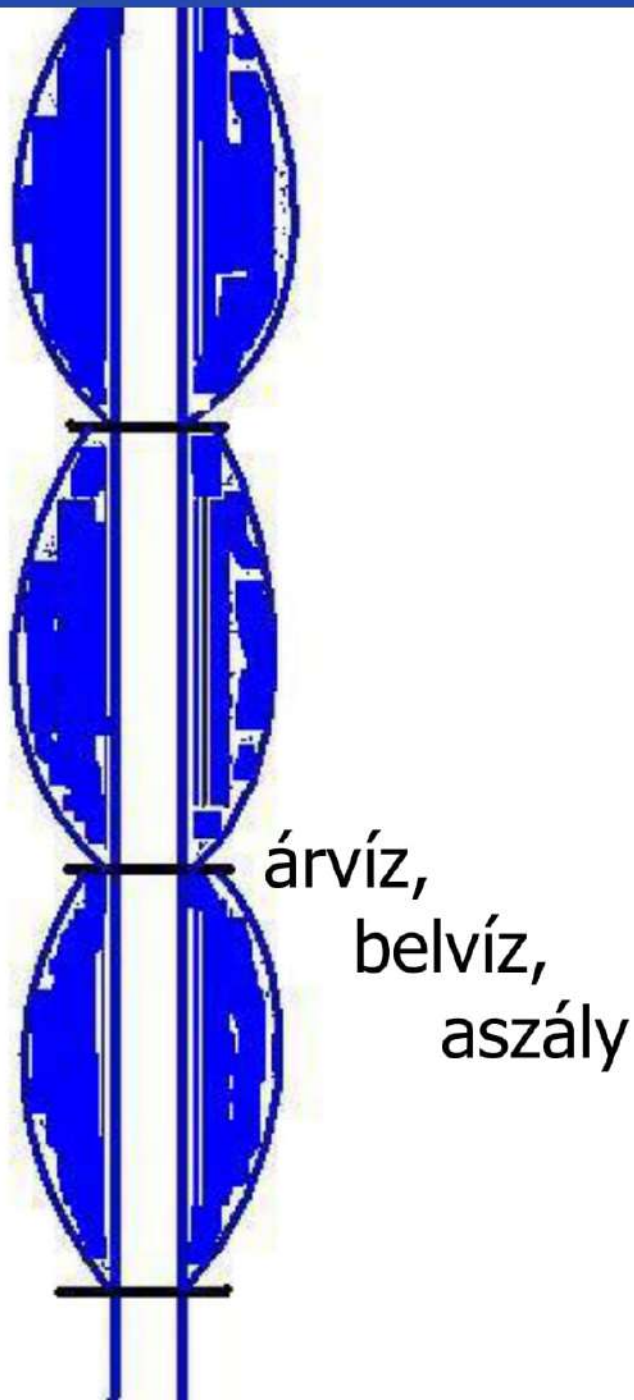

Kétféle ÉRTÉKrend

Kétféle norma, normalitás, mérce, valóság

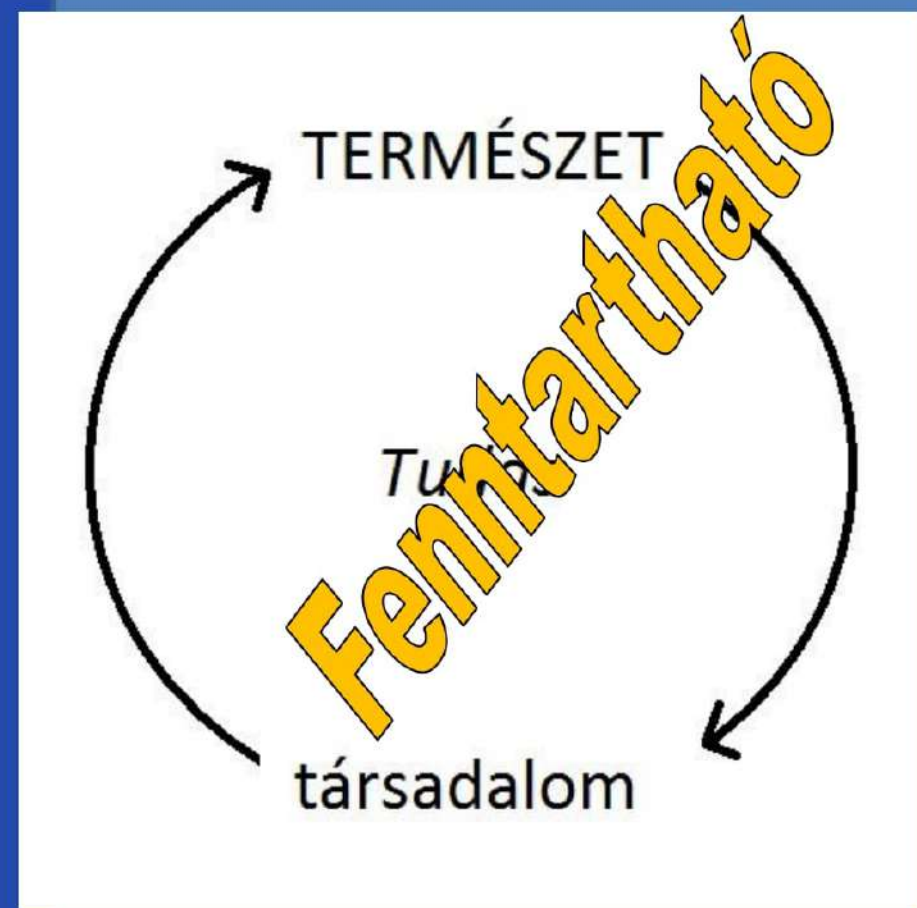
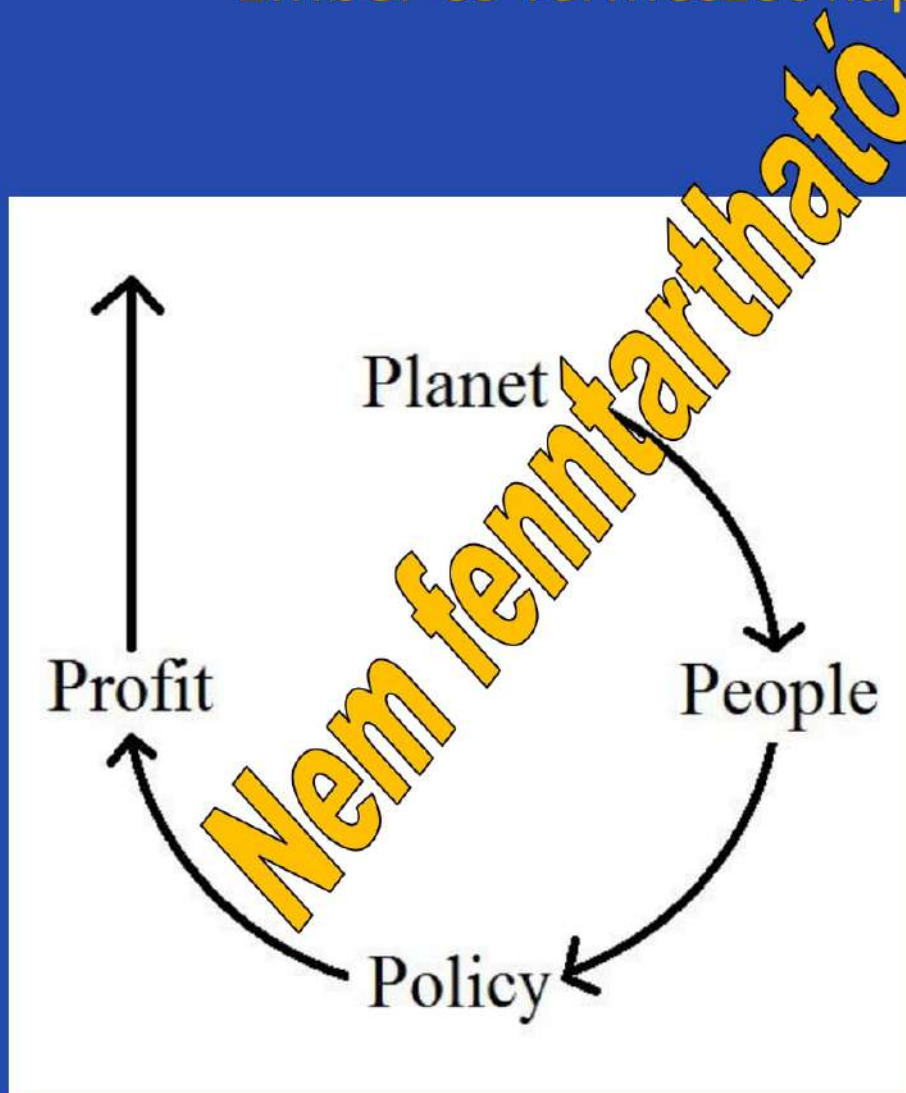

Kétféle ÉRTÉKrend

Kétféle ÉRTÉKrend

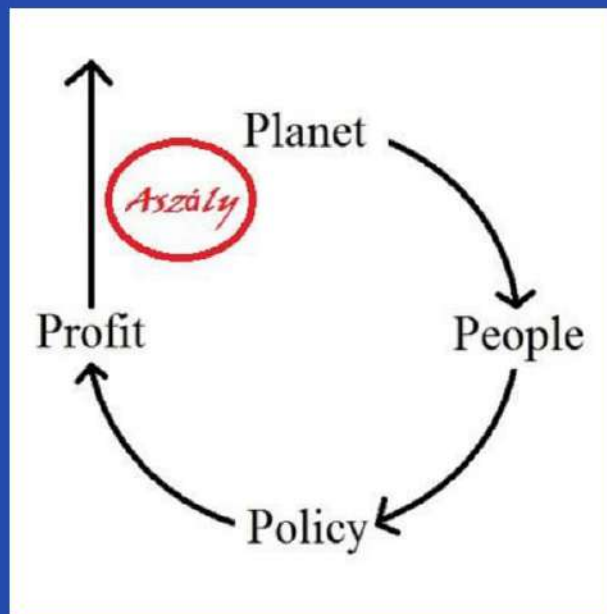
Ember és Természet kapcsolatának kétféle modellje

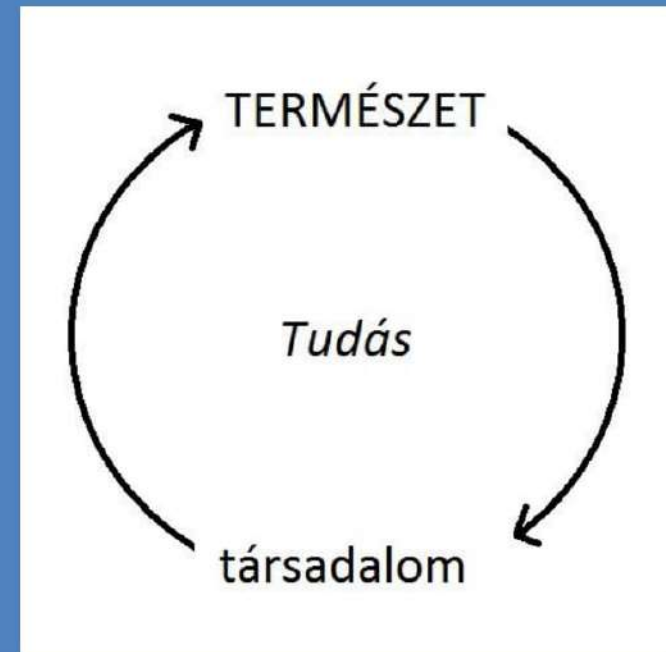
Kétféle szakmaiság Kétféle Értékrend

Mire való
a Természet?

Az ember igényeinek
kiszolgálására.

A Természet az ÉLET maga.

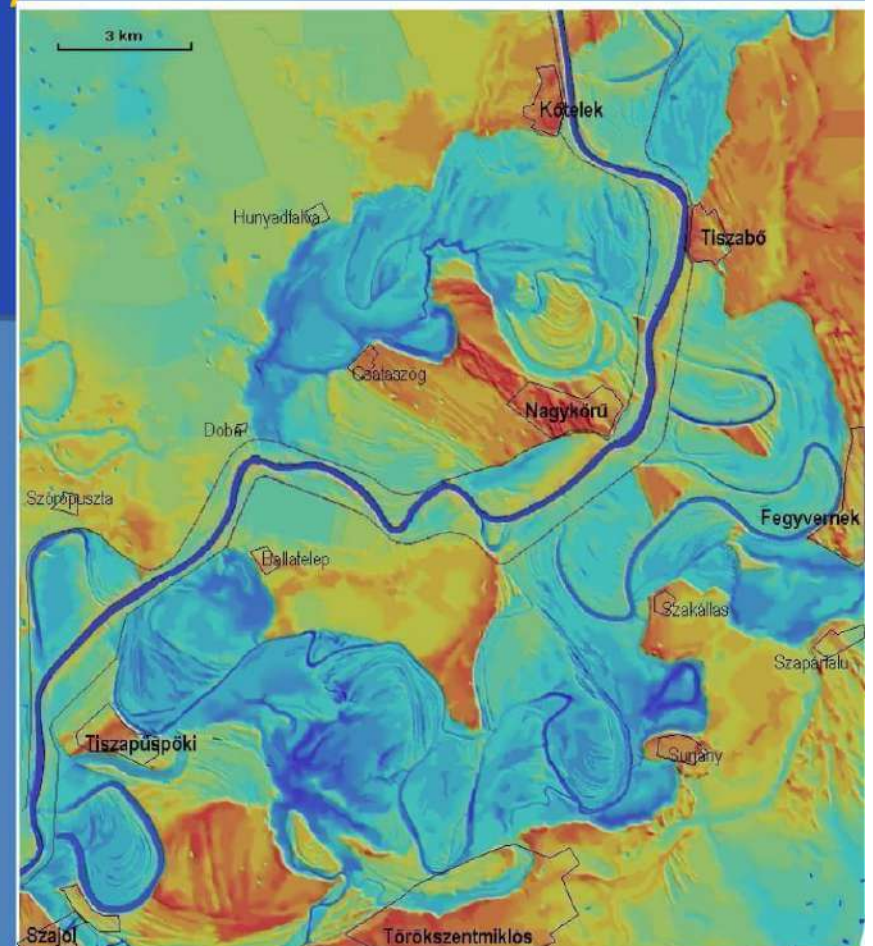

A helyes szemlélet

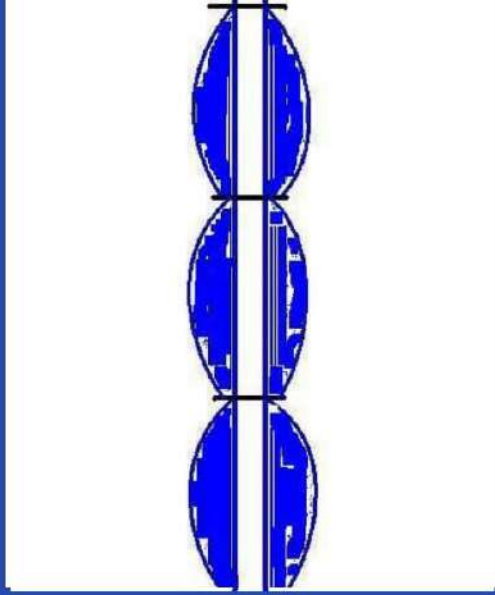
Az adott hely (*táj, lokalitás, geográfikum*)
természetes adottságai, sőt
eredendő működése
az igazodási norma.

Hely, azaz *tér* van biztosítva
a természetes működés
elemeinek és folyamatainak.

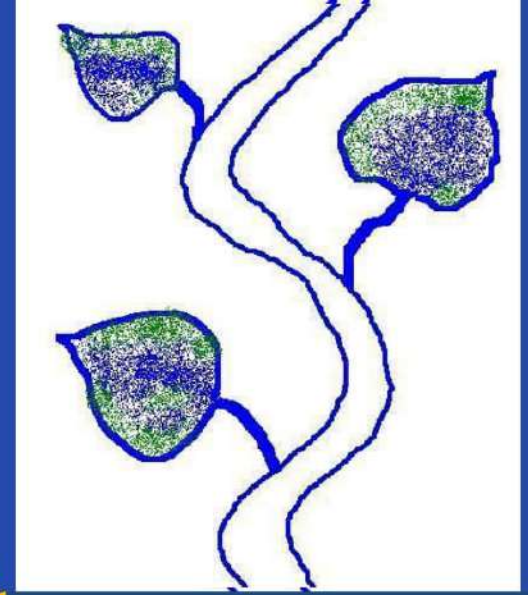
Helyes, az *jó /helyénvaló* válaszokat ad
a helytelen szemlélet által
megoldhatatlan problémákra.

A Tiszai-alföld tökéletes síksága:
részek és funkciók,
struktúra és működés egysége.

A helytelen és a helyes vízgazdálkodás különbsége

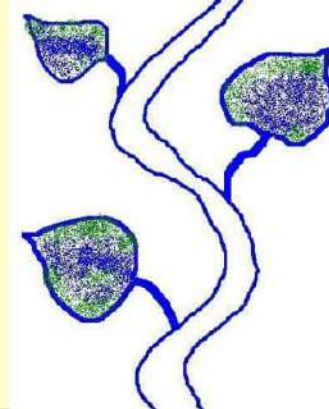

- területminimalizált / *helytelen*
- iparszerű szabályozás
- „*az árvíz a folyó lázas életjelensége*”
- mielőbbi vízelvezetés ~ öntözés a kisvizekből
- állandó krízishelyzet
- szántó monokultúra

- területorientált / *helyes*
- természetszerű szabályozás
- az árvíz a folyó legfontosabb életjelensége
- nagyvizek táji tározása ~ táji vízvisszatartás
- kiegyensúlyozott vízháztartás
- mozaikos tájgazdálkodás

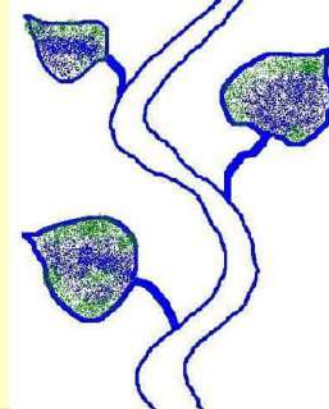
Az iparszerű és a természetszerű vízvisszatartás különbsége

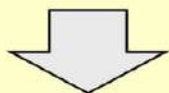
- duzzasztás-medertározás (*trombózis-ödéma*)
- a kisvizekből
- mesterséges víztestekben szűk-mély csatornák által
- vízpótlás a (haszon)növény szintjén
- külső energiára, vezérlésre utalt
- oldalirányú kiengedés (*fokgazdálkodás - táji vízvt.*)
- a többletvizekből
- a táj eredendő infrastruktúrája által (domborzat~funkciók)
- a vízháztartás kiegyensúlyozása táji szinten
- belső /helyi energia (gravitáció) és vezérlés

Az iparszerű és a természetszerű vízgazdálkodási eszközök különbsége

- mélyszántás
- szárazságtűrő növények
- öntözés – technológiai fejl.

problémafenntartó problémakezelés

„alkalmazkodás”

a probléma megoldása helyett

minél drágább, annál jobb
(a növekedés fenntartása)

- élő talaj (NoTill)
- tájazonos társulások
- vízpuffer orientált tájhaszn.

Változtatás

a probléma megoldásáért

Olcsóbb,
együttműködő,
fenntartható

A táj működése

mint a helyes mérce

- A Tiszai-alföld a Tisza által működik –
ha szétválasztják, akkor elpusztulnak.
- Az Alföld nem asztallap simaságú táj,
hanem jellemző szintek mozaikos rendszere. (3+1)
- A Tájnak van eredendő működési rendszere (részek~funkciók),
ami *arra való*, hogy biztosítsa az életet. (=F.)

- Az árvízi víztöbbletnek VAN HELYE a tájban
és VAN HELYE a vízháztartási mérlegben.
- Az erek és árterek hálózata *arra való*,
hogy terítse és tározza az árvízi vízfelesleget.
- Téli /nedves félév víztöbblete *arra való*,
hogy pótolja a nyári /száraz félév vízhiányát.

- A szélsőségek növekedése miatt pláne
növelni kell a tájak vízpuffer kapacitását. (tájhaszn.)
- Nem az a dolgunk, hogy levezessük,
hanem hogy a gazdálkodásunkat igazítsuk
az eredendő működéséhez.

Fenntarthatóság: a működtetés igazítása az *eredendő* működéshez

- Az árvízi víztöbbletnek VAN HELYE a tájban
és VAN HELYE a vízháztartási mérlegben.
- A víznek NINCS helye
a modernkori iparszerű tájhasználatban.

↓
Ez egy *helytelen* vízgazdálkodás

azaz víztelen helygazdálkodás

→ VÍZGAZDÁLKODÁSI KIHÍVÁSOK

↓
TÁJGAZDÁLKODÁSI MEGOLDÁSOK

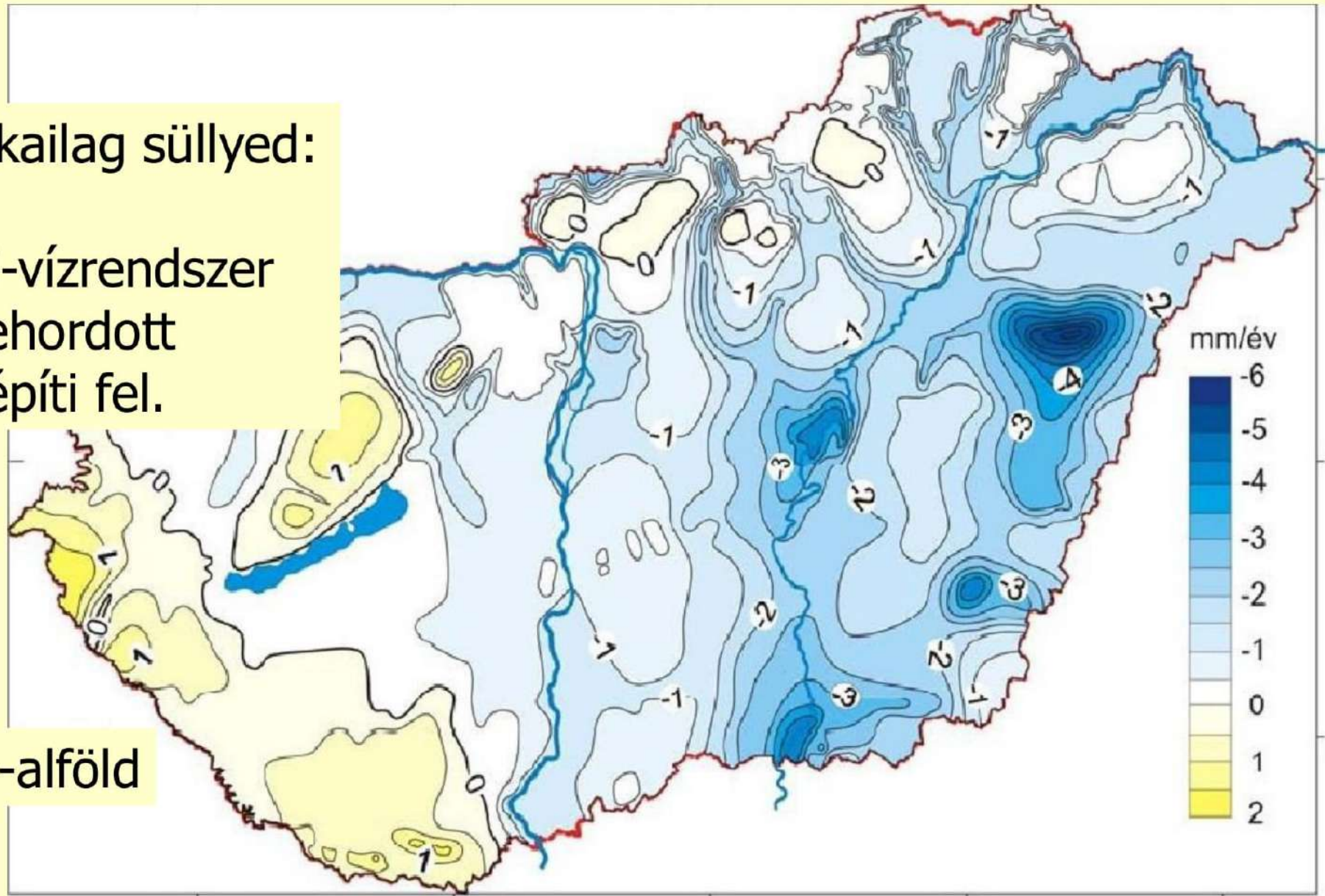
Köszönöm a figyelmet!

A táj kialakulása – a Tiszai-alföld fogalma

Tektonikailag süllyed:

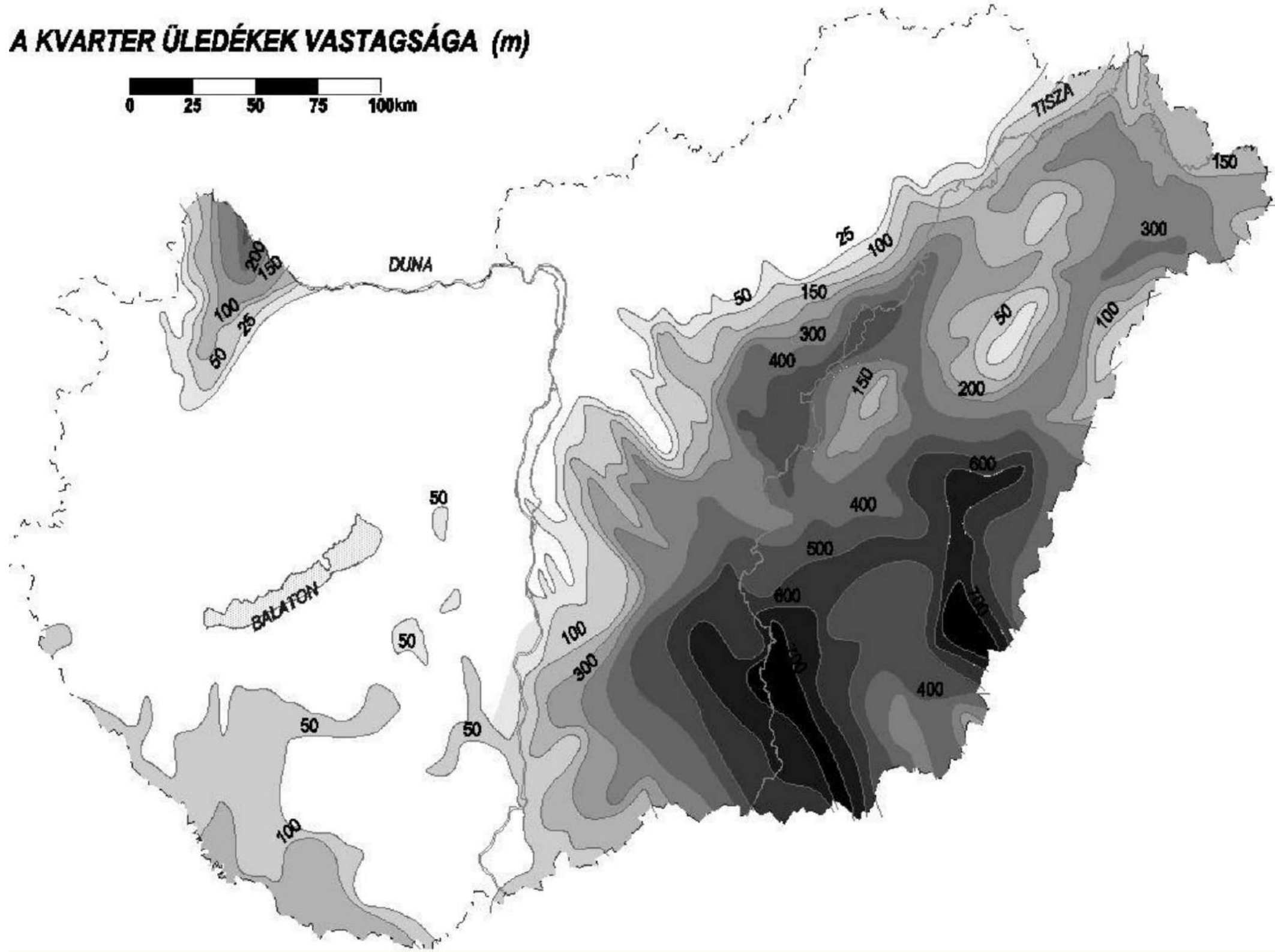
a Tiszai-vízrendszer
által idehordott
anyag építi fel.

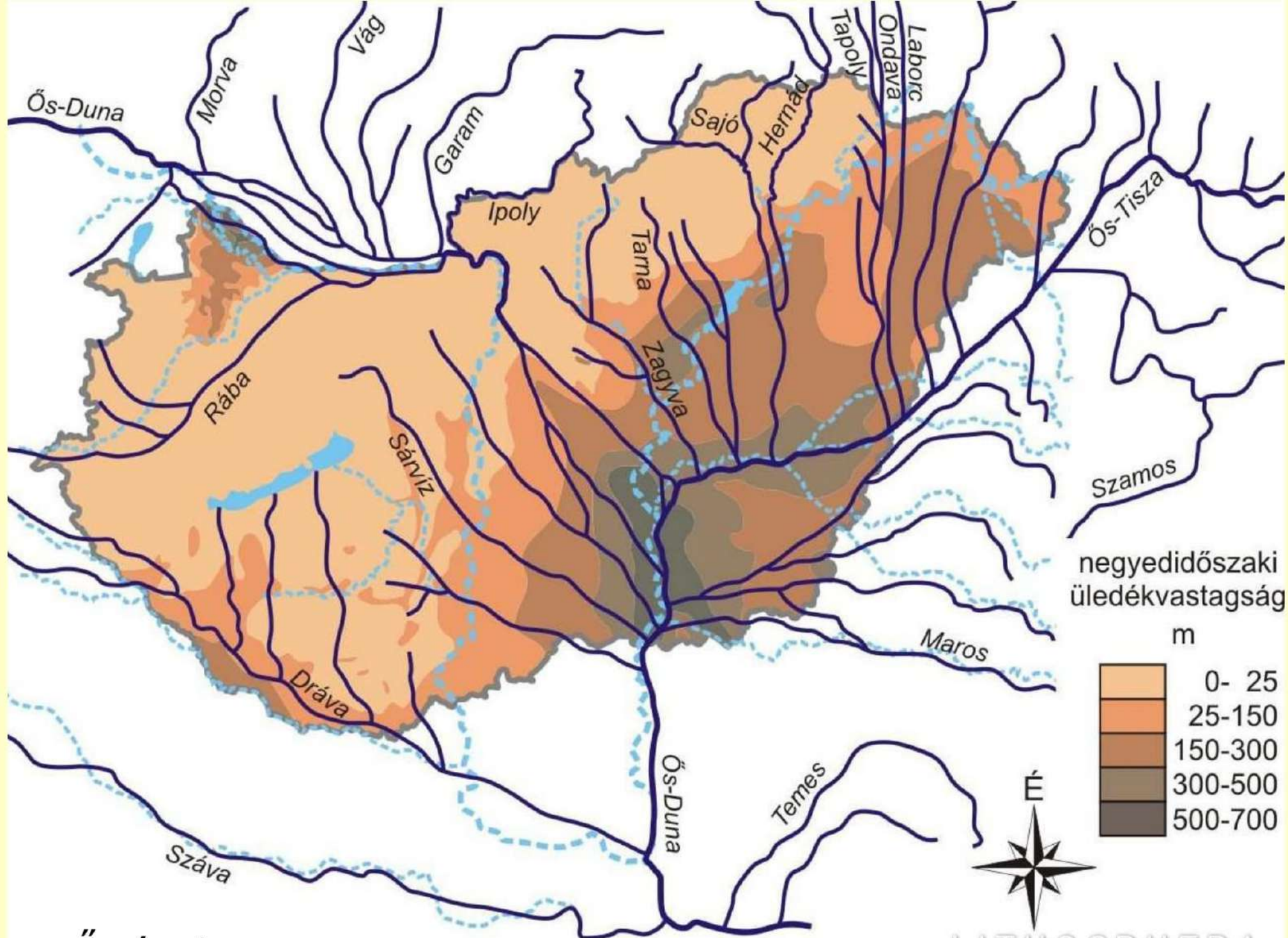
Tiszai-alföld

12. ábra. Az 1992. évi magyarországi vertikális mozgási térkép.

A KVARTER ÜLEDÉKEK VASTAGSÁGA (m)

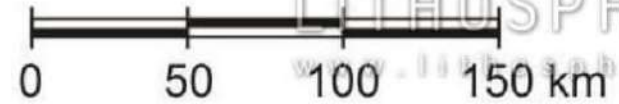

negyedidőszaki
 üledékvastagság
 m

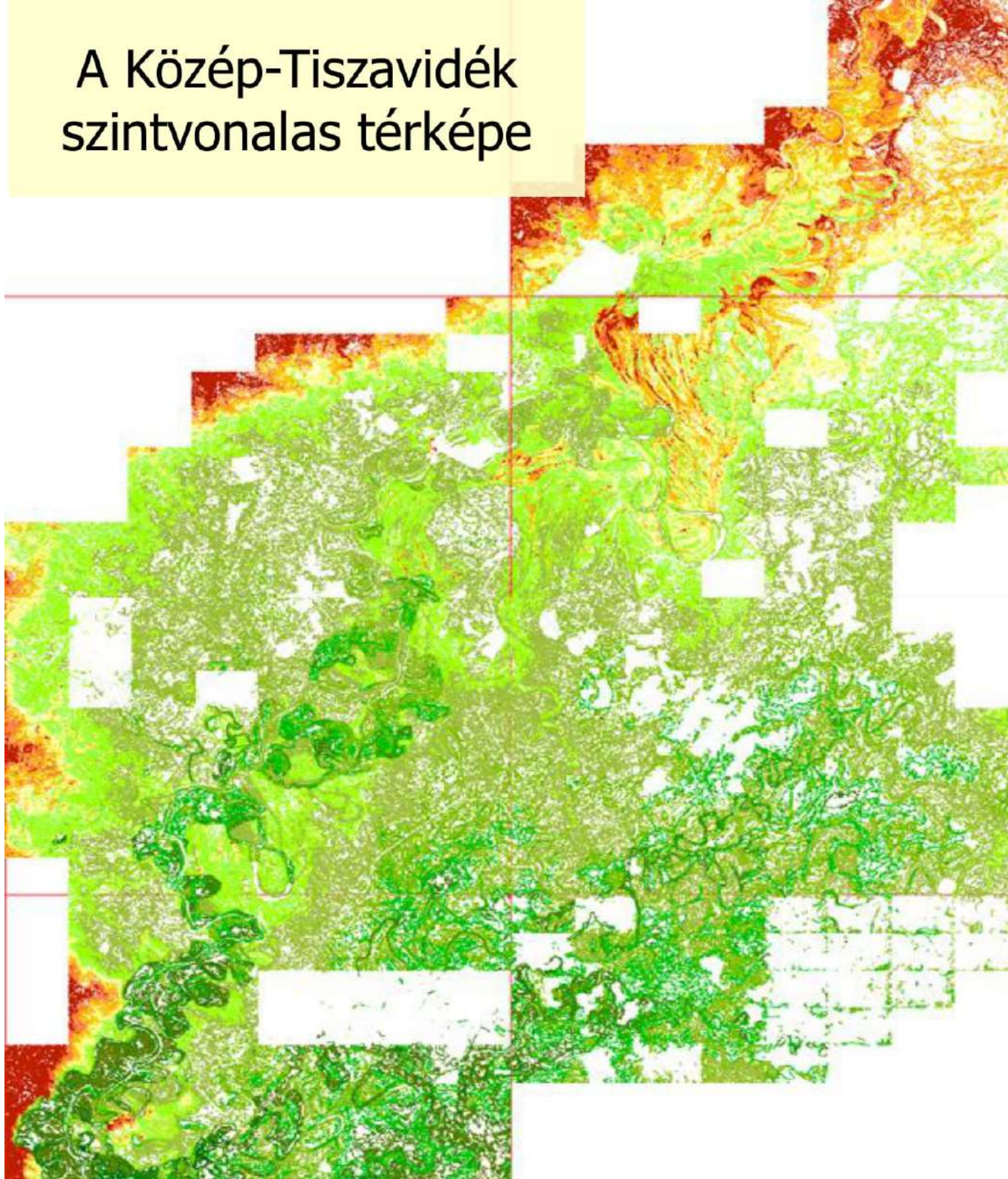

Ősvízrajz

LITHOSPHERA

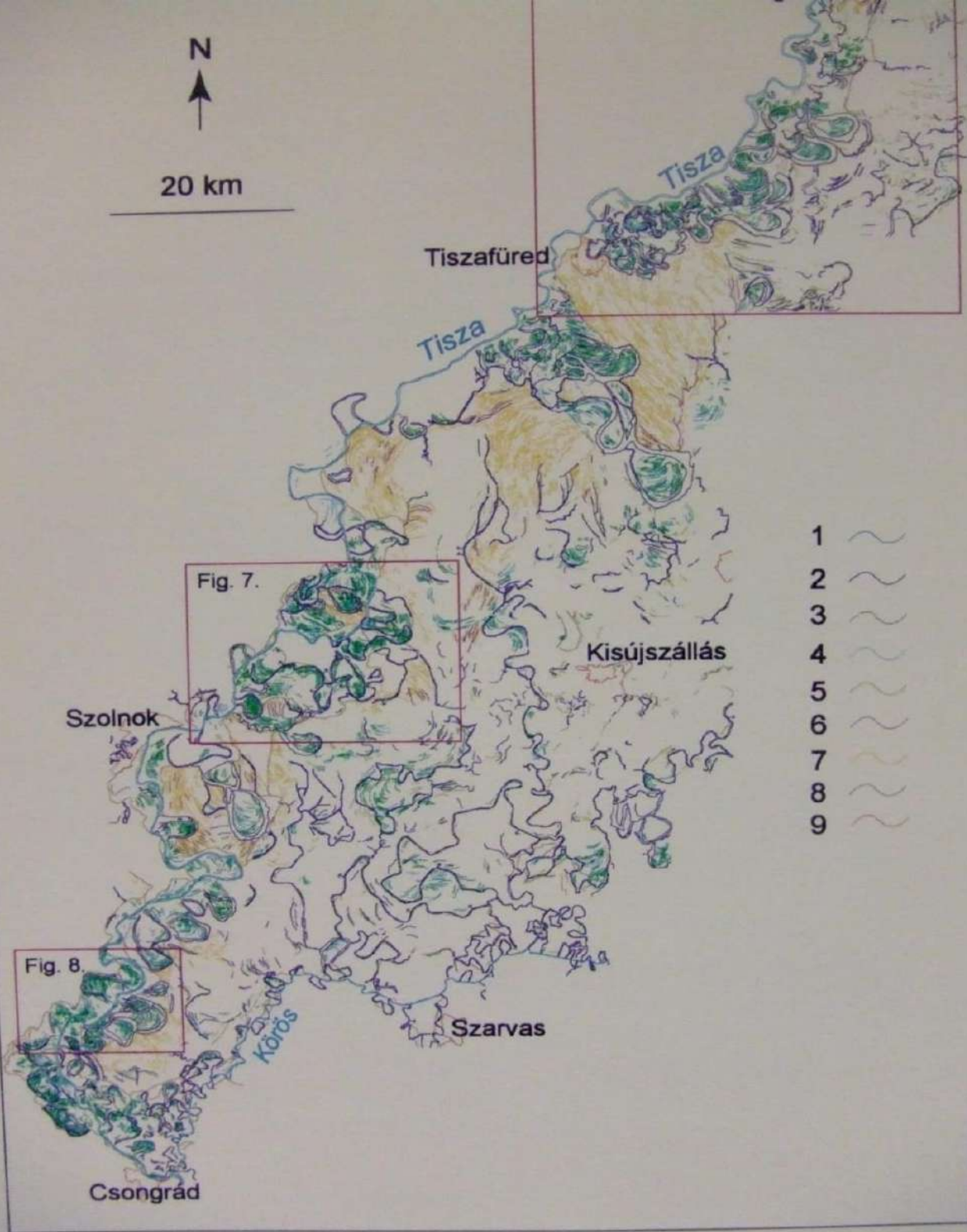
A Közép-Tiszavidék szintvonalas térképe

A felszíni formáit
a Tiszai-vízrendszer
alakította, élteti.

Tiszai-alföld

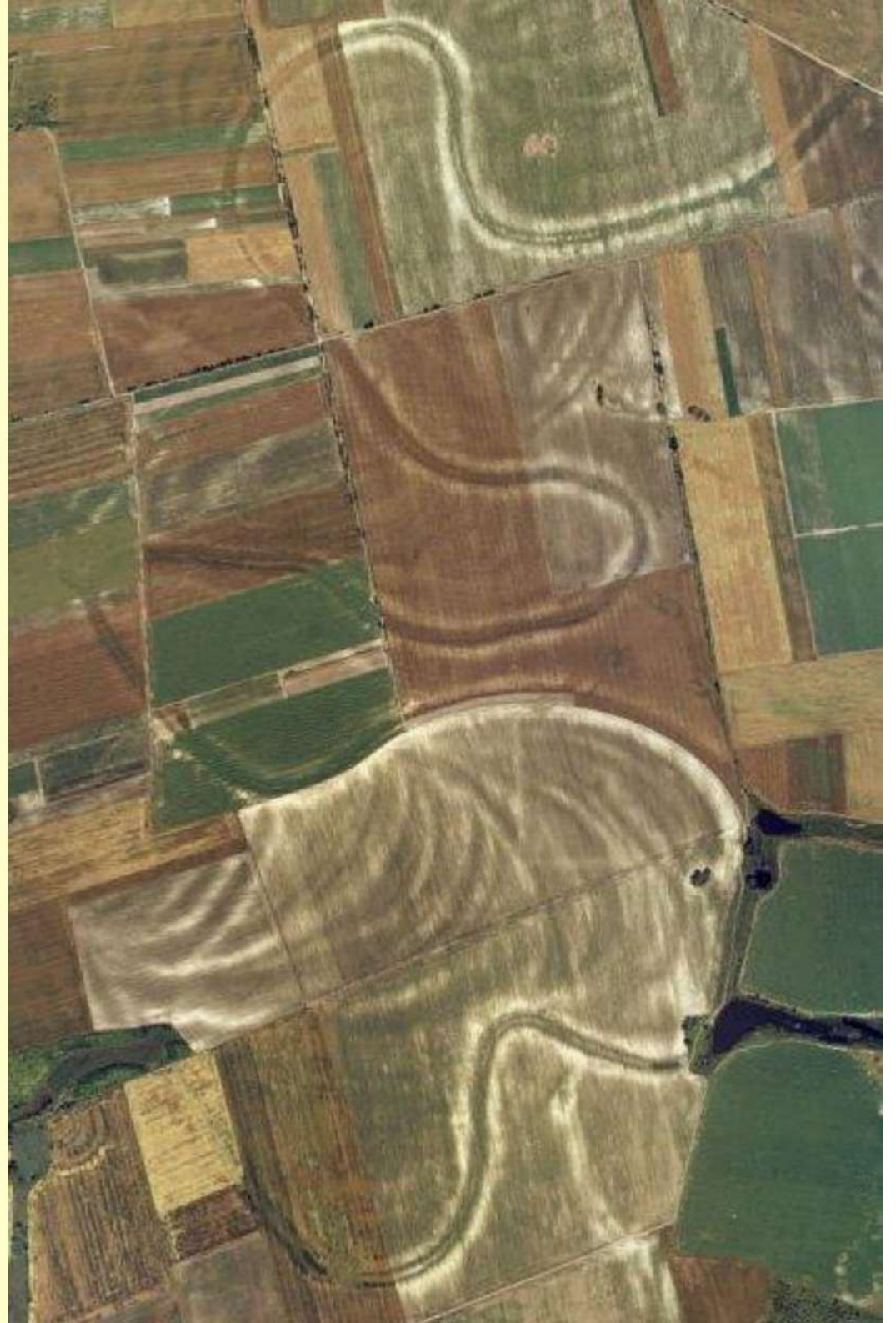

A Közép-Tiszavidék morfológiai térképe

A felszíni formáit a Tiszai-vízrendszer alakította, élteti.

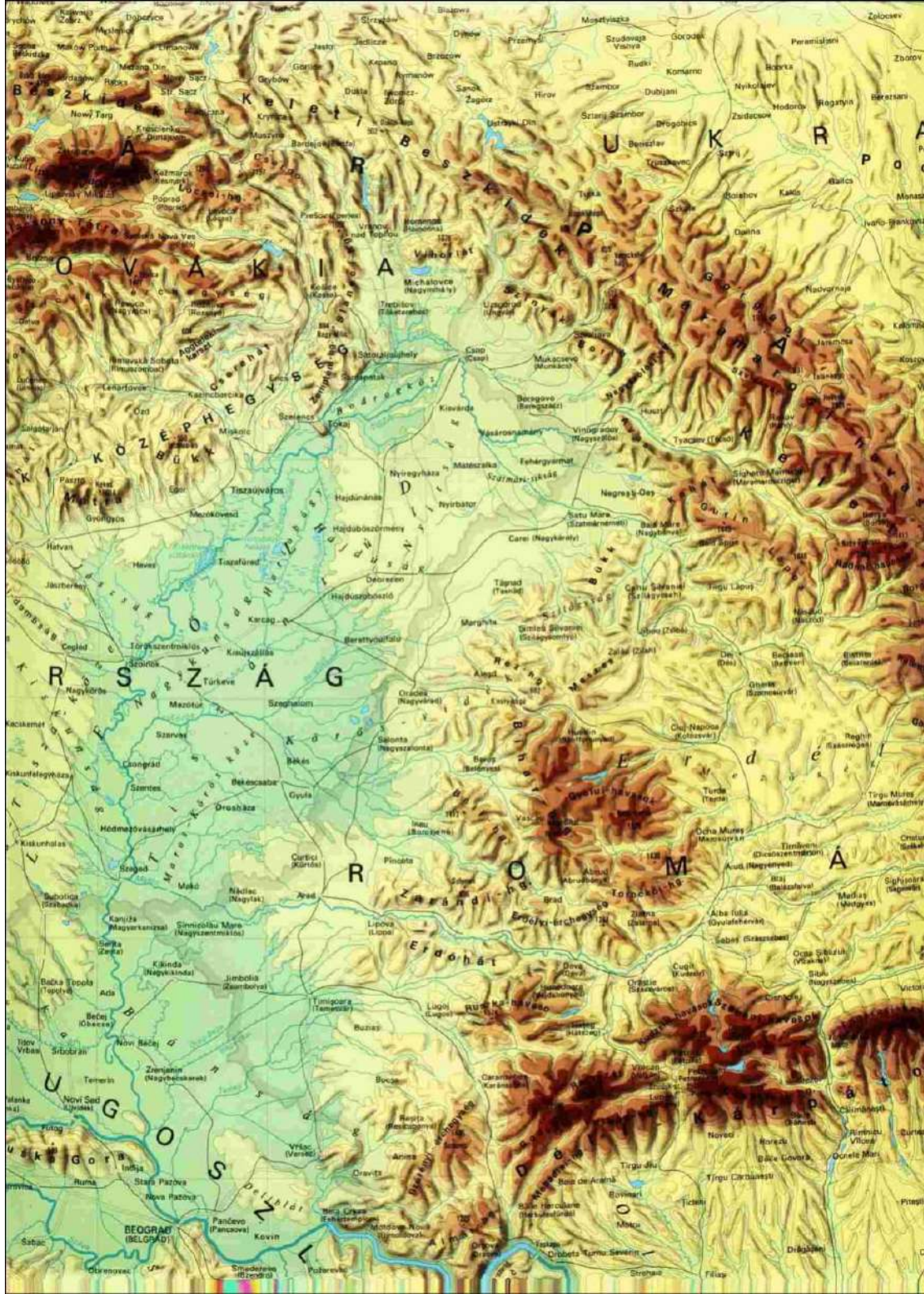
Tiszai-alföld

Melyik van jó helyen?

A szántó VAGY a víz?

A domborzat

és

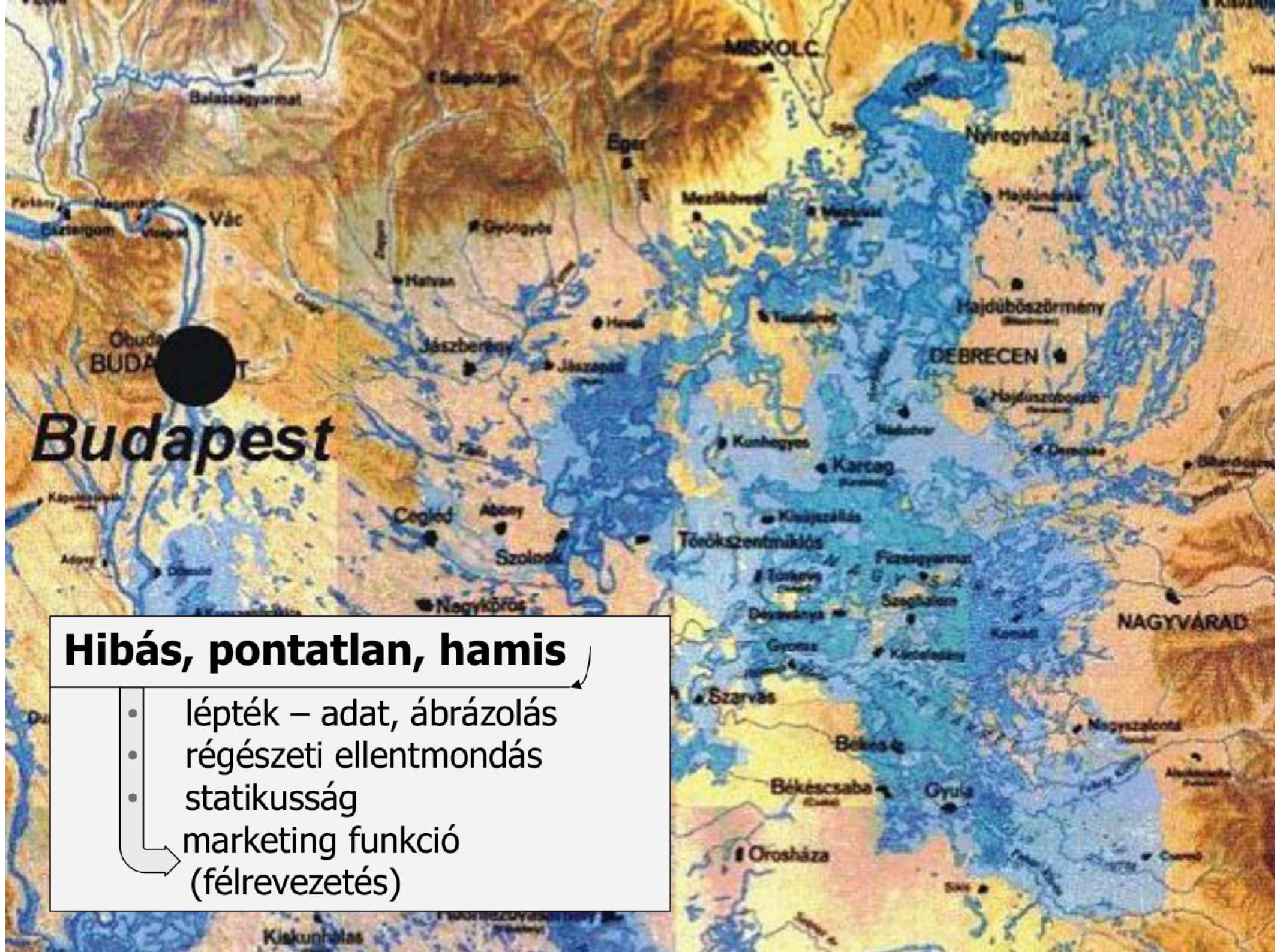
vízháztartás
összefüggései

Nagyobb léptékben:

- A hegyvidékek csapadéktöbblete
- A medence csapadékhiánya

Kisebb léptékben:

- Különböző szintek a vízjárás szerint
- Különböző vízgazdálkodási félévek

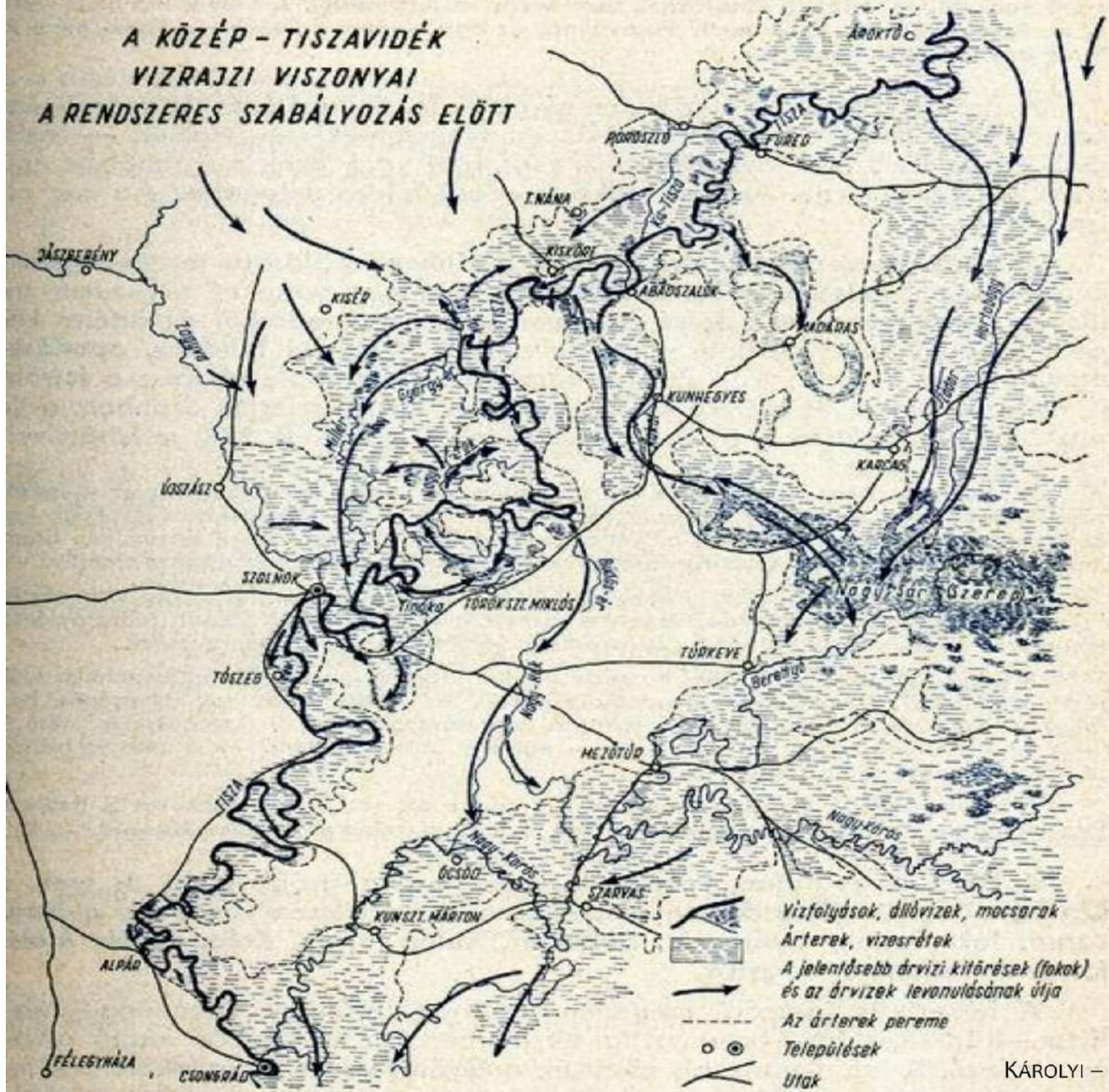

Budapest

Hibás, pontatlan, hamis

- lépték – adat, ábrázolás
 - régészeti ellentmondás
 - statikusság
- marketing funkció
(félrevezetés)

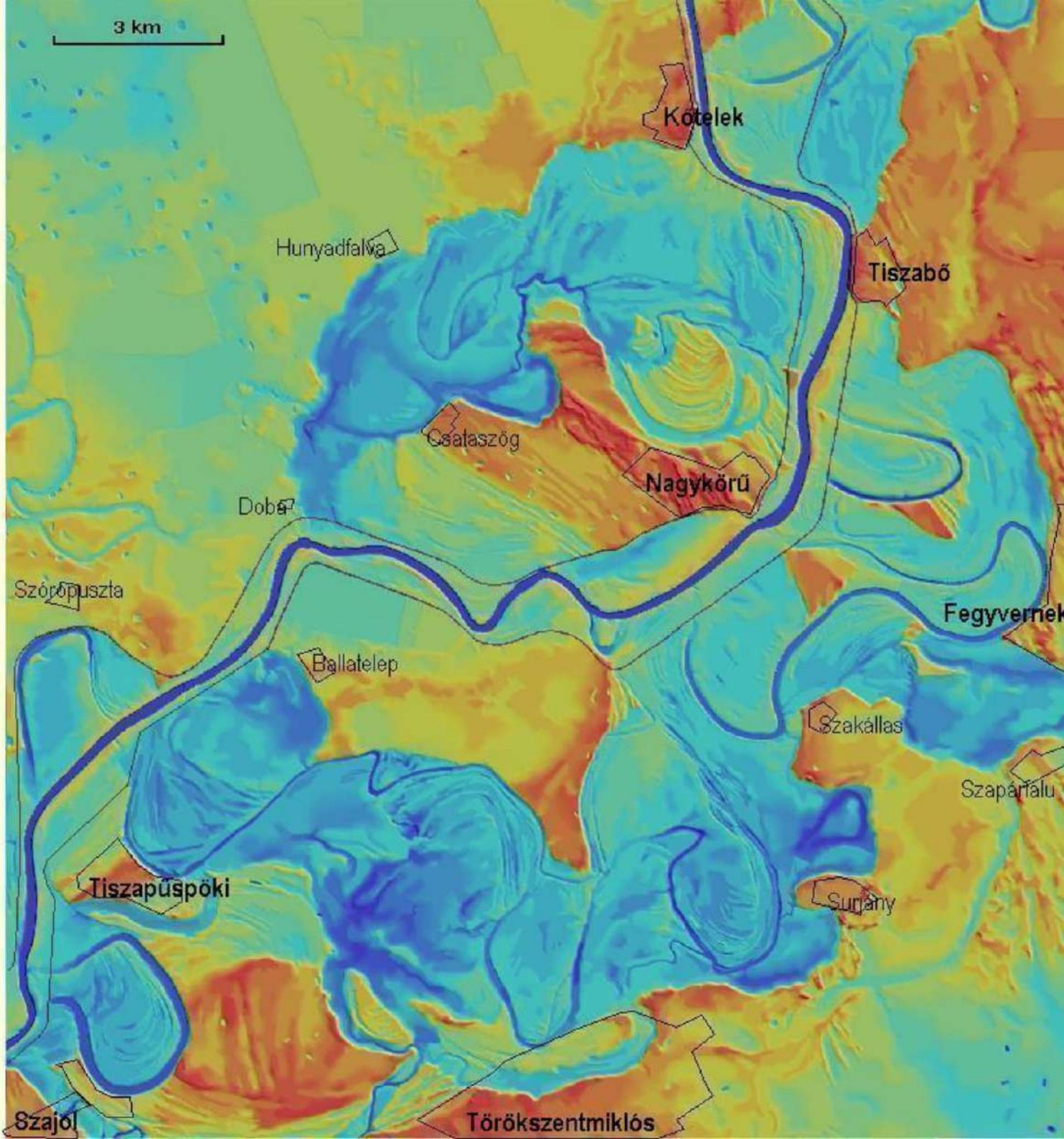
**A KÖZÉP - TISZAVIDÉK
VIZRAJZI VISZONYAI
A RENDSZERES SZABÁLYOZÁS ELŐTT**

A táj eredendő működése

- tökéletes síkság
- szintek mozaikos hálózata
- tájrészek – tájfunkciók
- lehet tudni, hova folyik a víz, s hova nem.

Mert NEM homogén!

A Közép-Tisza közepének domborzati modellje

- tökéletes síkság
- szintek mozaikos hálózata
- tájrészek - tájfunkciók

- A Tiszai-alföld a Tisza által működik –
ha szétválasztják, akkor elpusztulnak.
- Az Alföld nem asztallap simaságú táj,
hanem jellemző szintek mozaikos rendszere. (3+1)
- A Tájnak van eredendő működési rendszere (részek~funkciók),
ami *arra való*, hogy biztosítsa az életet. (=F.)

- Az árvízi víztöbbletnek VAN HELYE a tájban
és VAN HELYE a vízháztartási mérlegben.
- Az erek és árterek hálózata *arra való*,
hogy terítse és tározza az árvízi vízfelesleget.
- Téli /nedves félév víztöbblete *arra való*,
hogy pótolja a nyári /száraz félév vízhiányát.

- A szélsőségek növekedése miatt pláne
növelni kell a tájak vízpuffer kapacitását. (tájhaszn.)
- Nem az a dolgunk, hogy levezessük,
hanem hogy a gazdálkodásunkat igazítsuk
az eredendő működéséhez.

Fenntarthatóság: a működtetés igazítása az *eredendő* működéshez

- Az árvízi víztöbbletnek VAN HELYE a tájban
és VAN HELYE a vízháztartási mérlegben.
- A víznek NINCS helye
a modernkori iparszerű tájhasználatban.

↓
Ez egy *helytelen* vízgazdálkodás

azaz víztelen helygazdálkodás

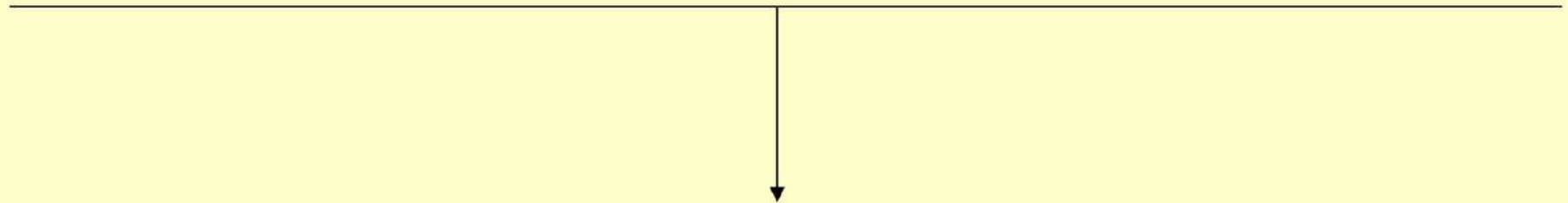
→ VÍZGAZDÁLKODÁSI KIHÍVÁSOK

↓
TÁJGAZDÁLKODÁSI MEGOLDÁSOK

Tájba integrált vízgazdálkodás

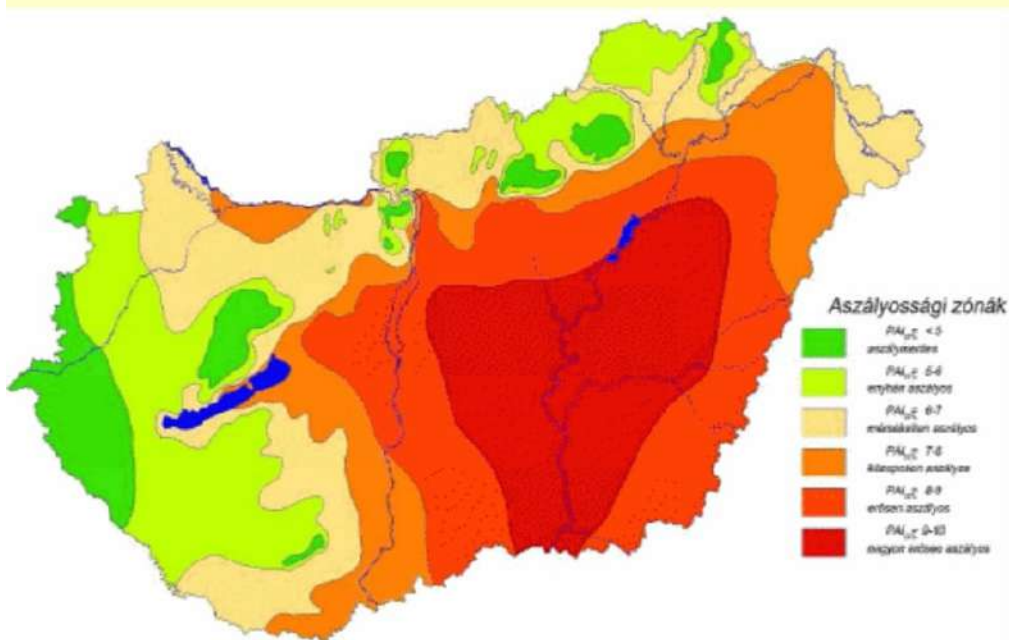
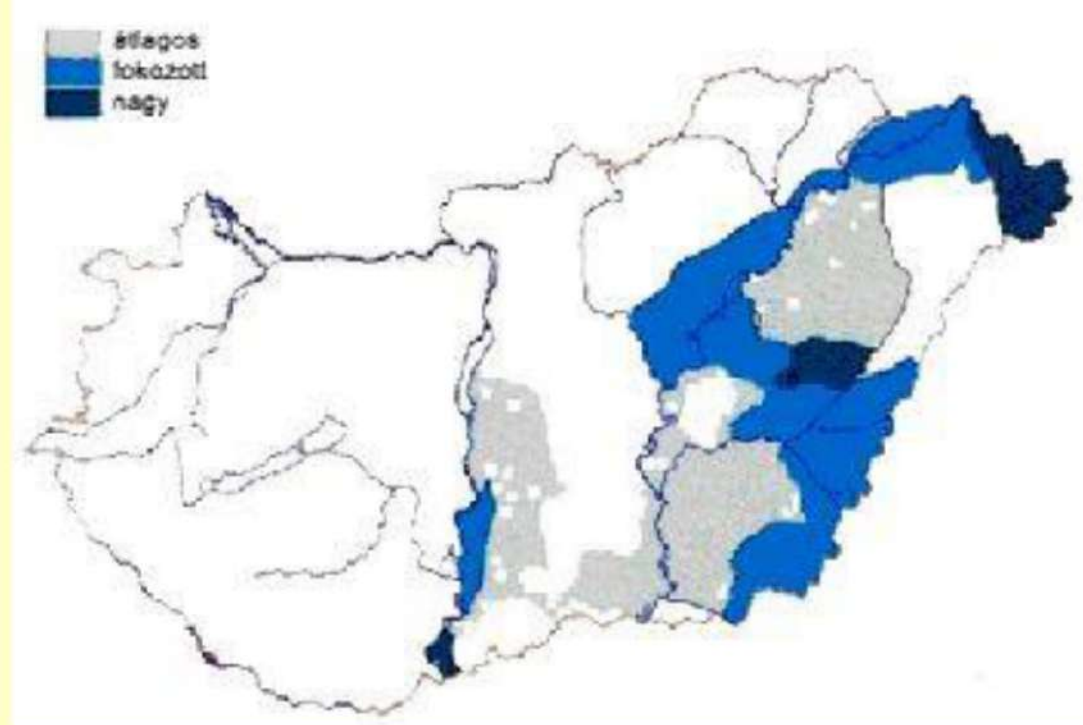
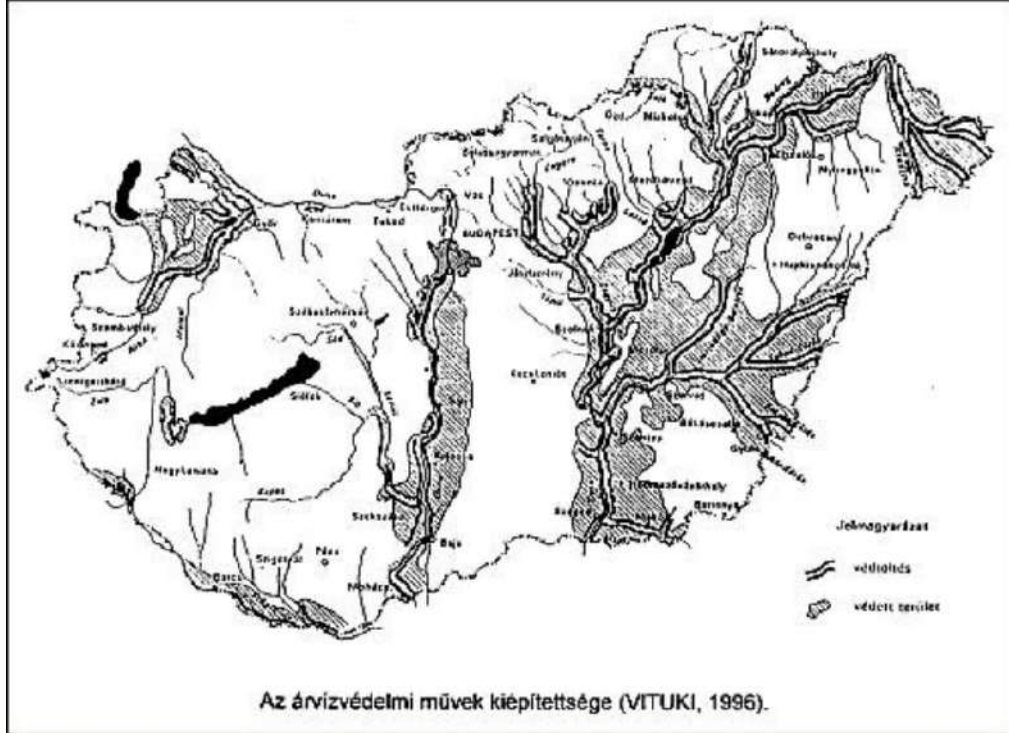
=

Táji vízvisszatartás

A meglévő természetadta szinteknek
vissza kell adni a természetadta funkcióját,

és azt használni /felhasználni.

1. Főszereplő: a Tiszai-alföld
2. Egy helyen (és egy időben)
3. Ember kontra Természet

Vízgazdálkodási problémák

- árvíz
- „belvíz”
- aszály

3. Víz a mezőgazdaságban

avagy a HELYes és HELYtelen vízkezelés

A Természet működése – természetszerű
A modern ember működése: iparszerű

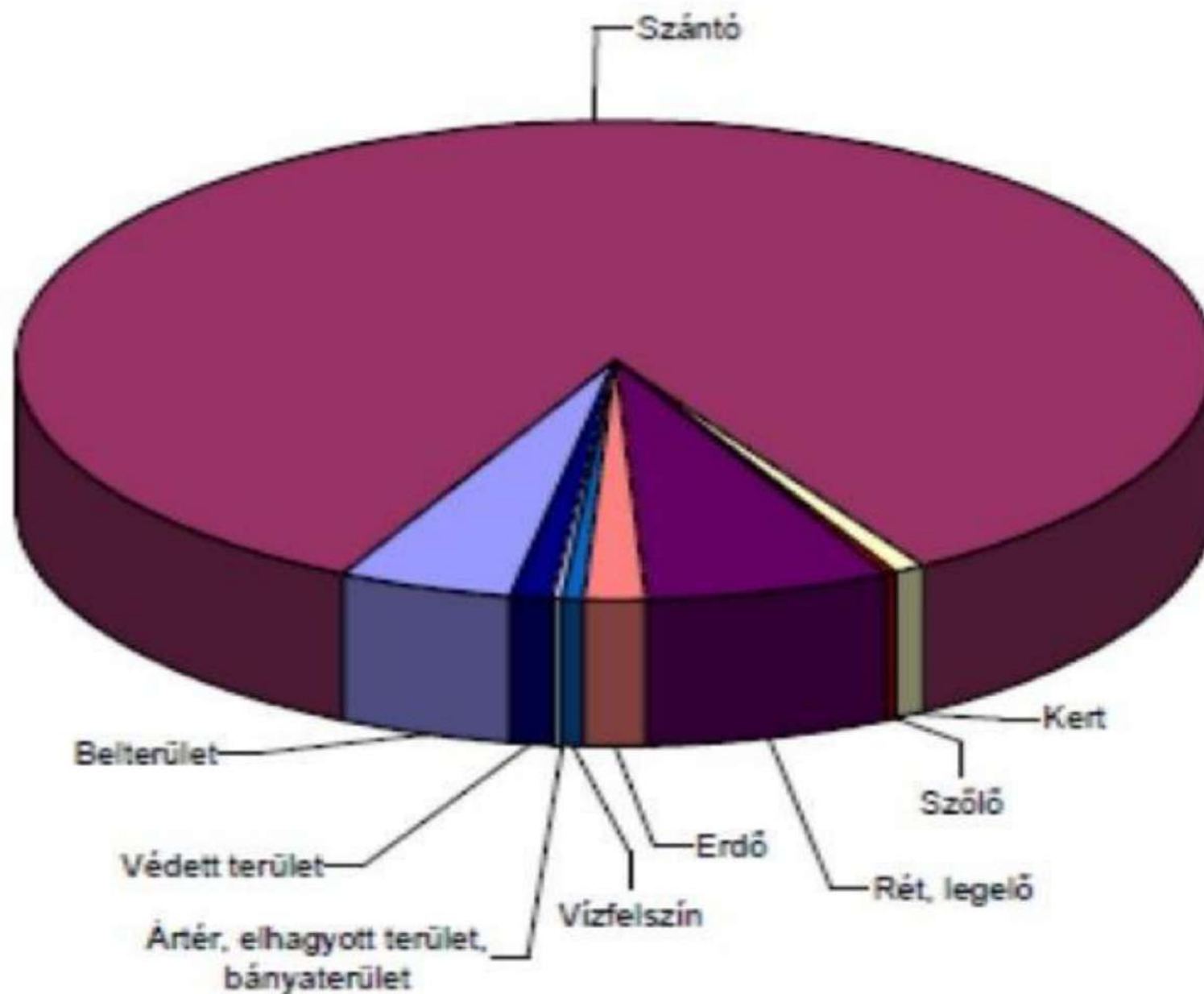

Sivataggá fejlesztett Édenkert
Rabszolga táj – rabszolga emberek

Szántó monokultúra a Tiszai-alföldön

(Kurca vgt alegység)

Mi a fenntarthatóság

/avagy az embert VAGY a természetet kell védenünk?

Minden emberi működés tájhasználat. (Mindenki tájhasználó!)
de Nem minden tájhasználat tájterhelés!

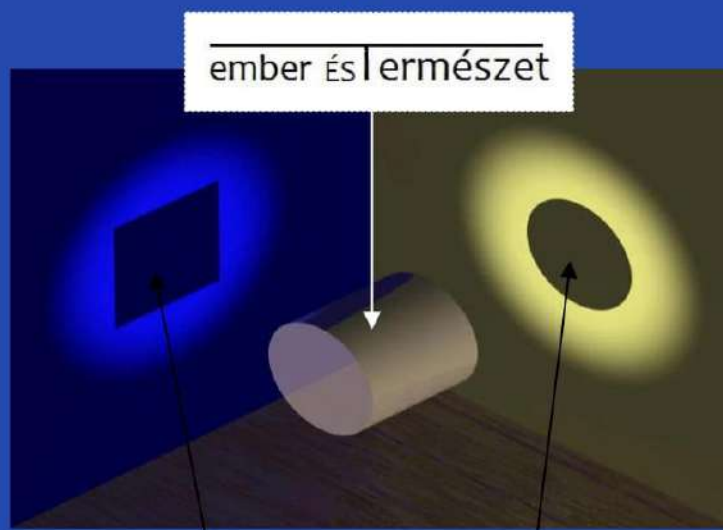
Olyan tájhasználat kell, ami nem terheli a tájat.

Fenntarthatóság:

a táj eredendő működéséhez igazodó tájhasználat.

(A „település” is csak egy tájhasználati forma.)

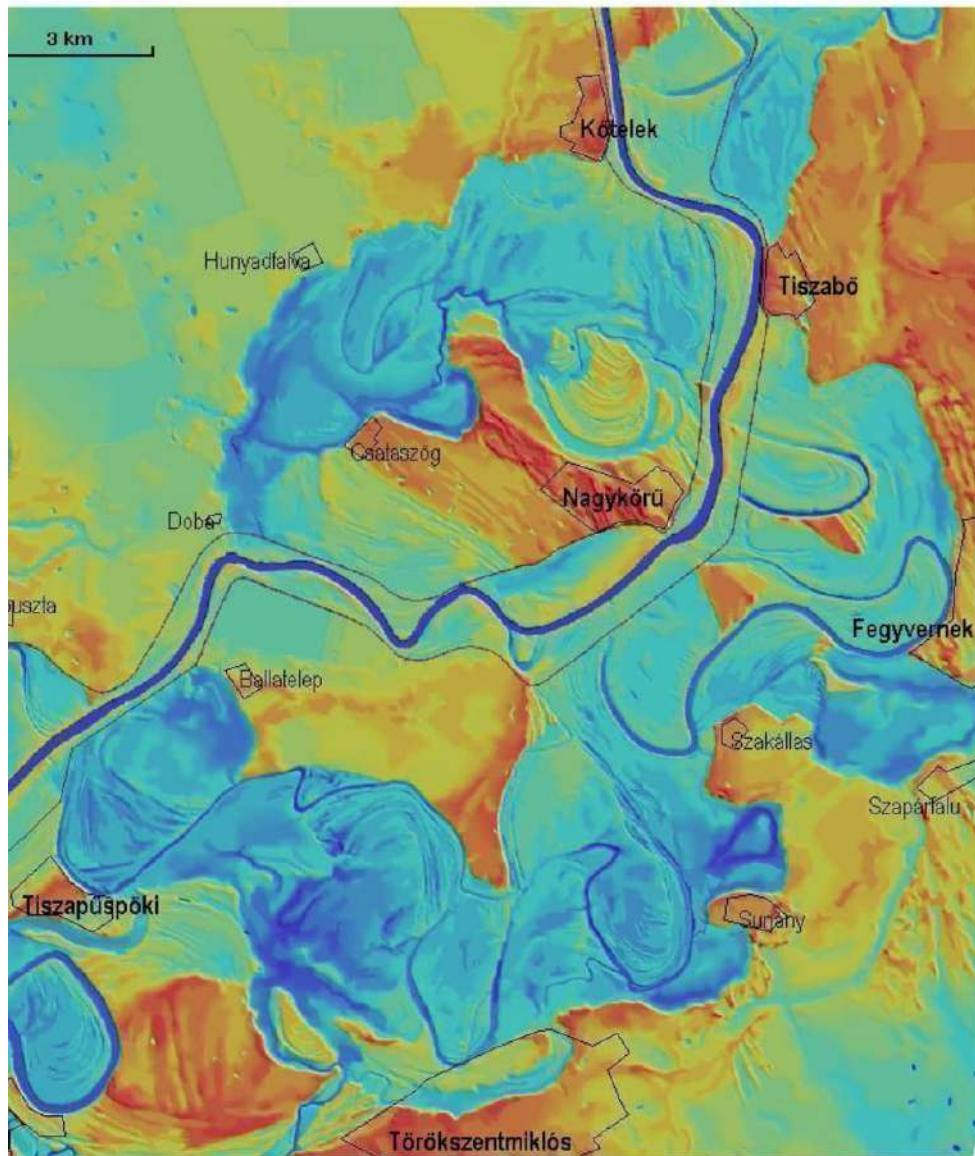
TÁJGAZDÁLKODÁS

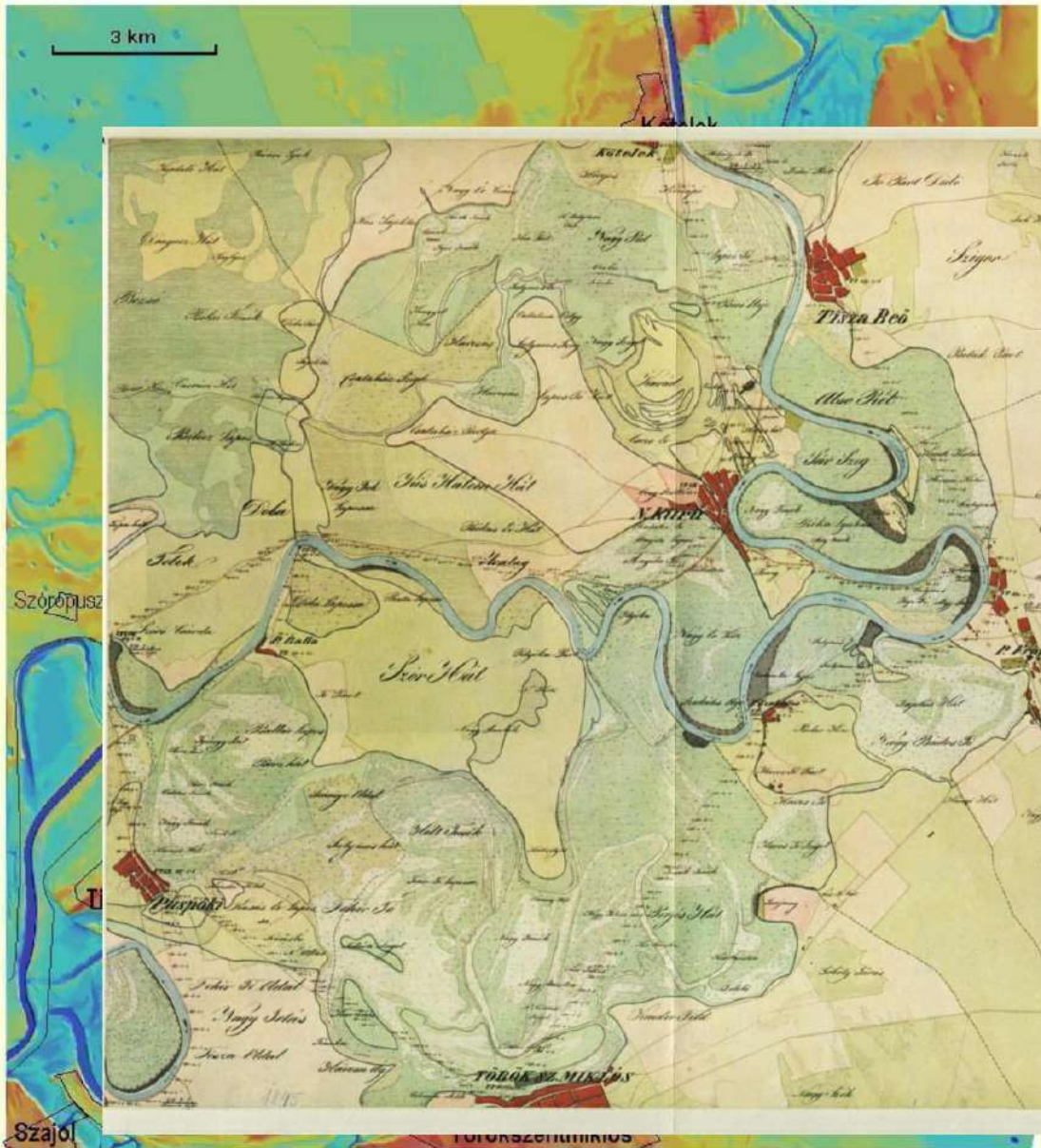

Ember VAGY természet?

A domborzat és a tájhasználat egysége/harmóniája (struktúra és működ/tet/és)

Az emberi infrastruktúrát a természeti infrastruktúrához kell igazítani

3 km

Kátolok

Tisza Bécs

KÁTOLOK

P. Bánhalma

Horvák Sápors

P. Fegyvercsut

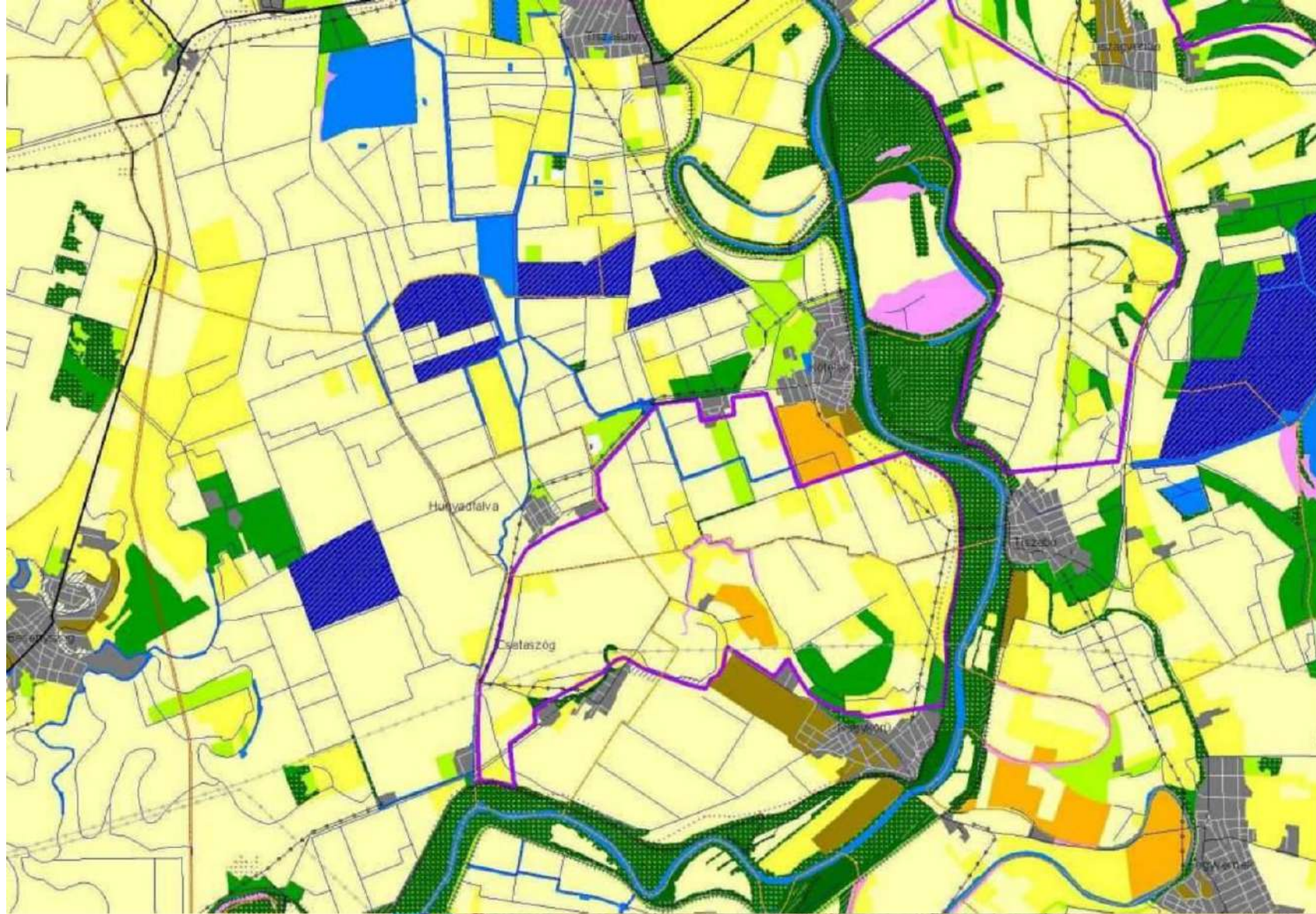
ludas

Szóópusz

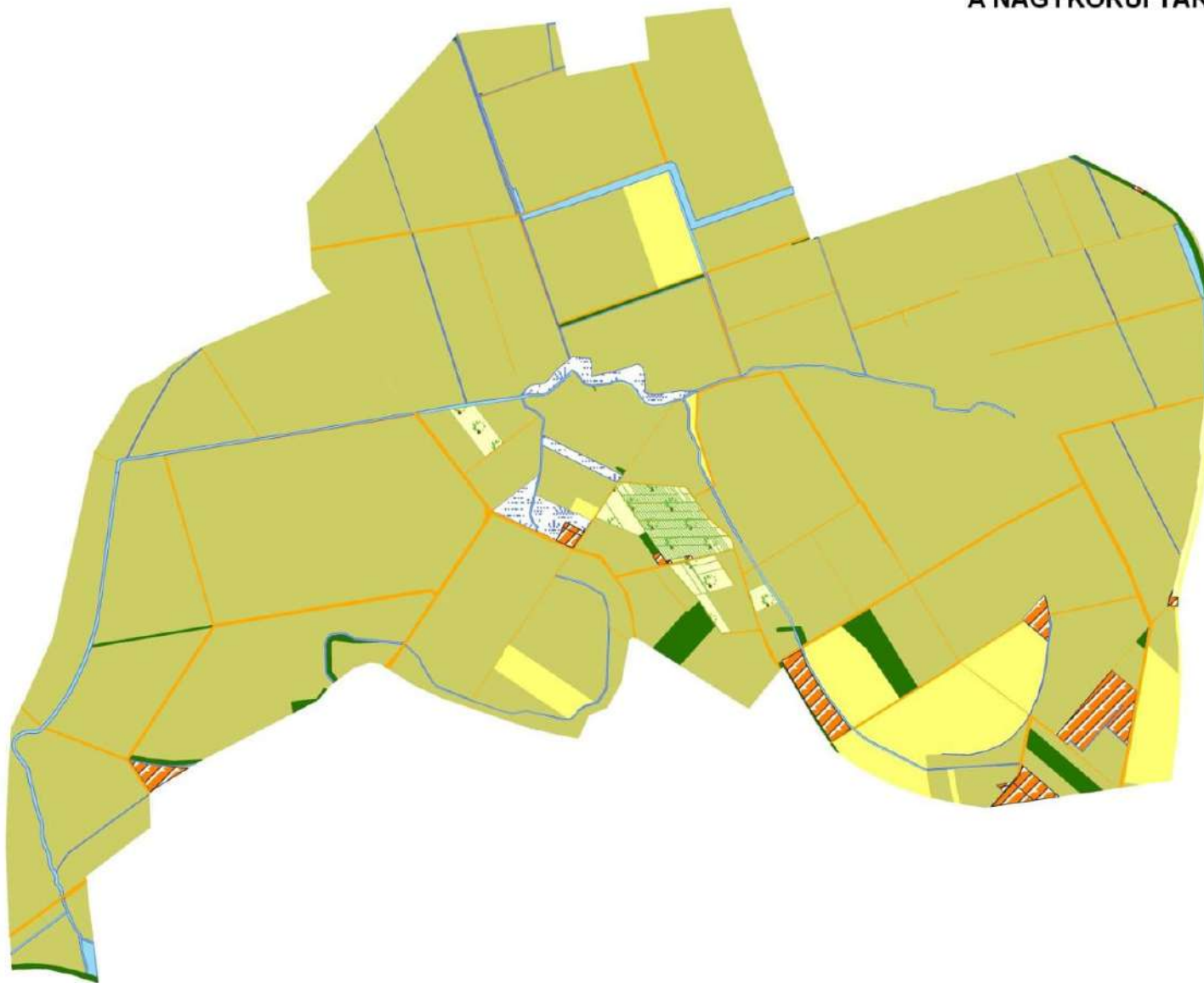
Szajol

TISZA SZENTMIKLÓS

9

A NAGYKÖRŰI TÁROZÓ FÖLDHASZNÁLATA

Jelmagyarázat

- erdő
- gyümölcsös
- legelő
- rét
- szántó
- egyéb
- csatorna
- út
- vízállás

TÁJGAZDÁLKODÁS A NAGYKÖRŰI TÁROZÓBAN

Jelmagyarázat

I.szint

- állandó vízborítás
- időszakos vízborítás
- tervezett csatorna

II.szint

- 50m pufferzóna
- 100 m

III.szint

- gyep

IV.szint

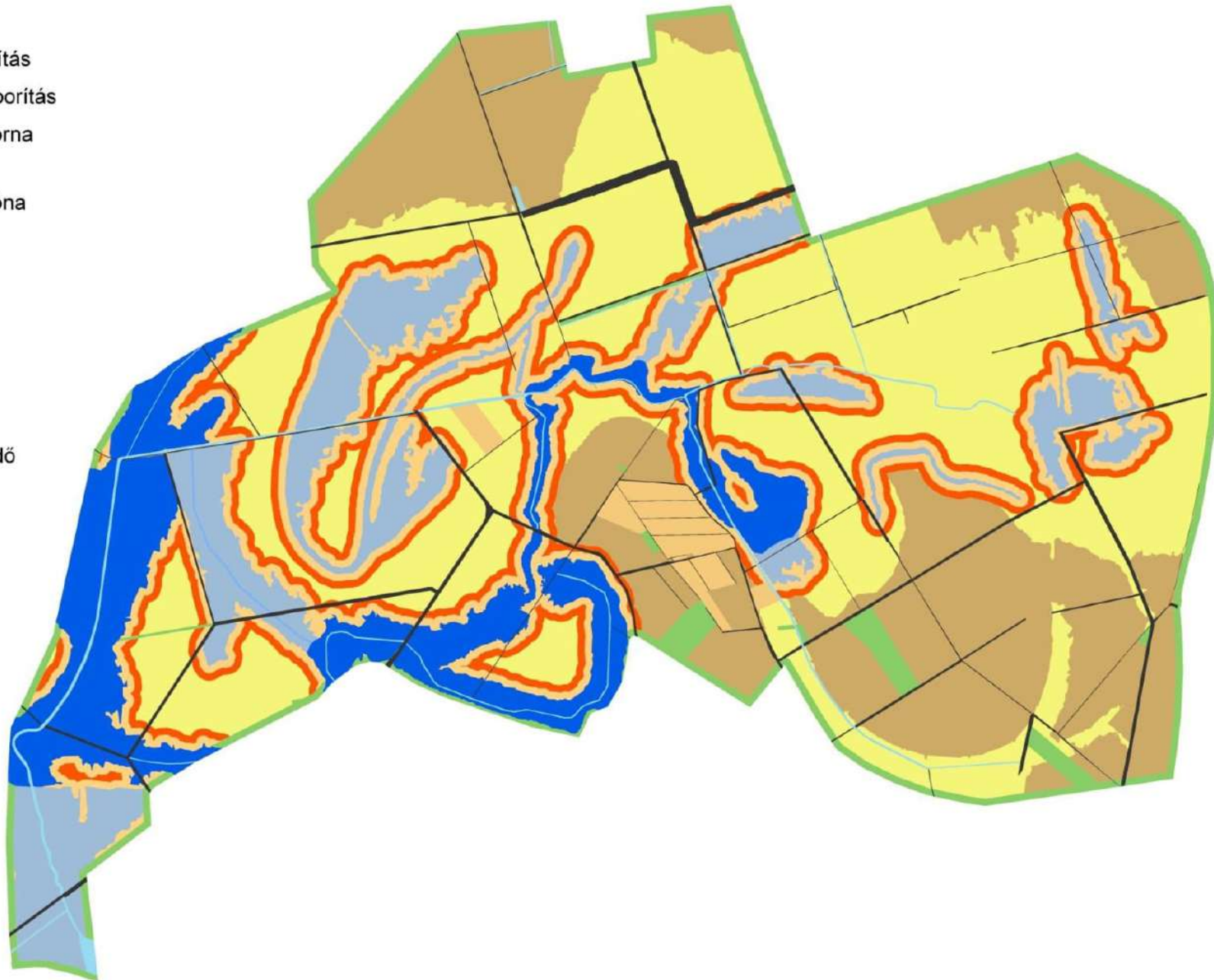
- szántó
- gyümölcs

V.szint

- erdő és véderdő

VI.szint

- csatorna
- út

Iparszerű tájhasználat

- nagytáblás monokultúra

Területminimalizált
vízgazdálkodás

Rendszerszerű vízkészlethiány

Öntözés – külső energiafüggés

Szántóföldi monokultúra

Termelési támogatások

Tisza-sivatag

Természetszerű tájhasználat

- az adottságokhoz igazodó haszonvételek

Táji vízvisszatartás

Kiegyensúlyozott vízháztartás

Árasztás – gravitációsan

Többhasznú vidékgazdaság

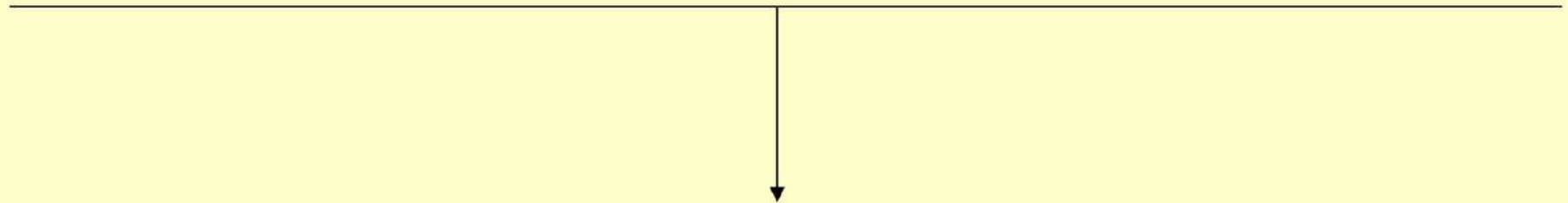
Tájgazdálkodási kifizetések

Kert-Magyarország

Tájba integrált vízgazdálkodás

=

Táji vízvisszatartás

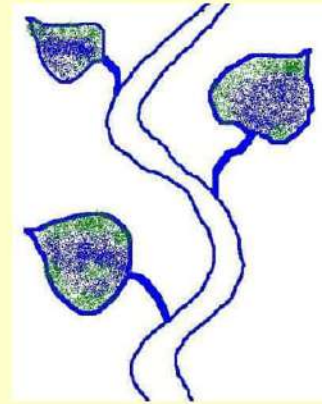

A meglévő természetadta szinteknek
vissza kell adni a természetadta funkcióját,

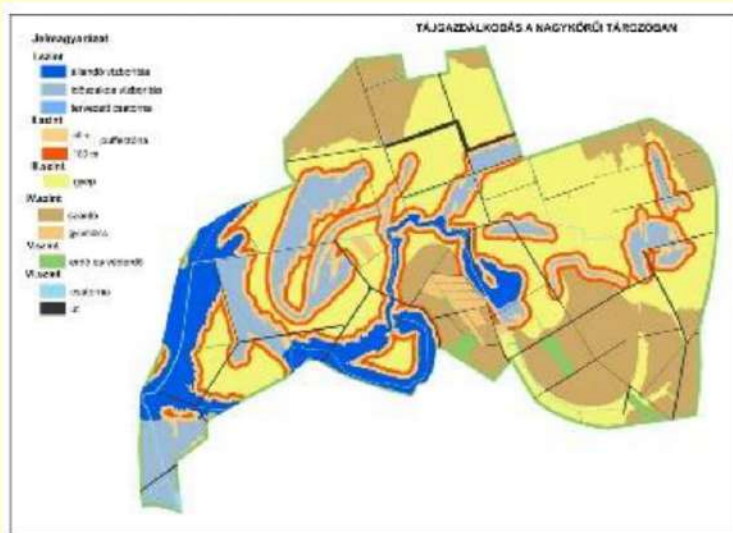
és azt használni /felhasználni.

Az ártéri tájgazdálkodás módszertana

- vízhasználat: fokgazdálkodás
(*oldalirányú vízkivezetés*)

- földhasználat: a szintekhez (= vízborításhoz)
igazított (→mozaikos)
természetszerű
mezőgazdálkodás

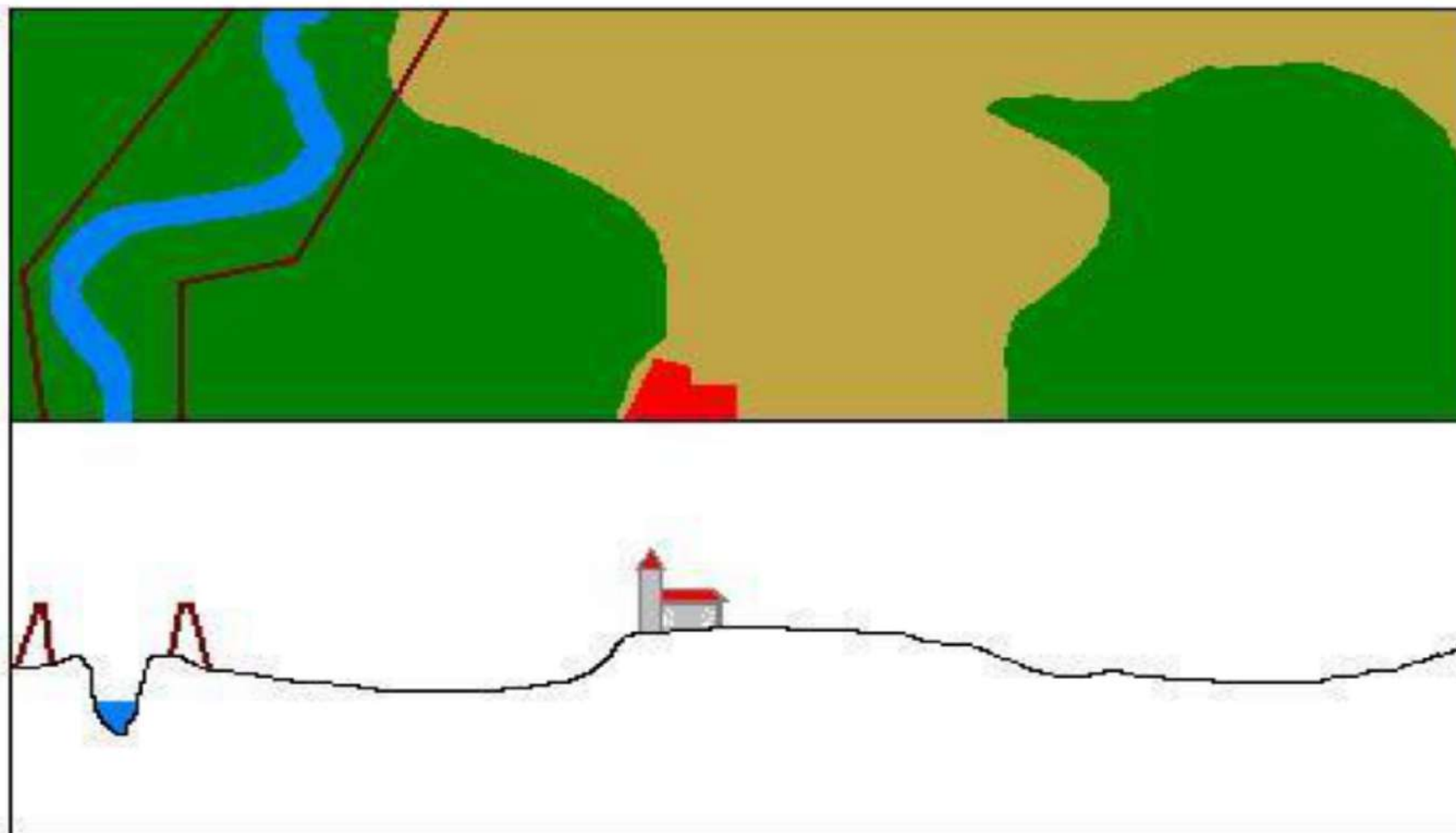
Eredendő működés – fenntartható működtetés

relatív szint	vízborítás	használat, művelés	rekreáció – idegenforgalom
ármentes szint	biztosan ármentes	település, őszi gabona, erdő, állatok helye árvíz idején	
magasártér	ritkán, röviden	gyümölcs, kert, szántó, erdő, legeltetés	
alacsonyártér	rendszeresen (évente, időszakosan)	legelő, rét, kaszáló, erdő, réti halászat	
mélyártér	állandóan (évenkénti vízcserével)	hal, nád, egyéb vízi növény, madár	

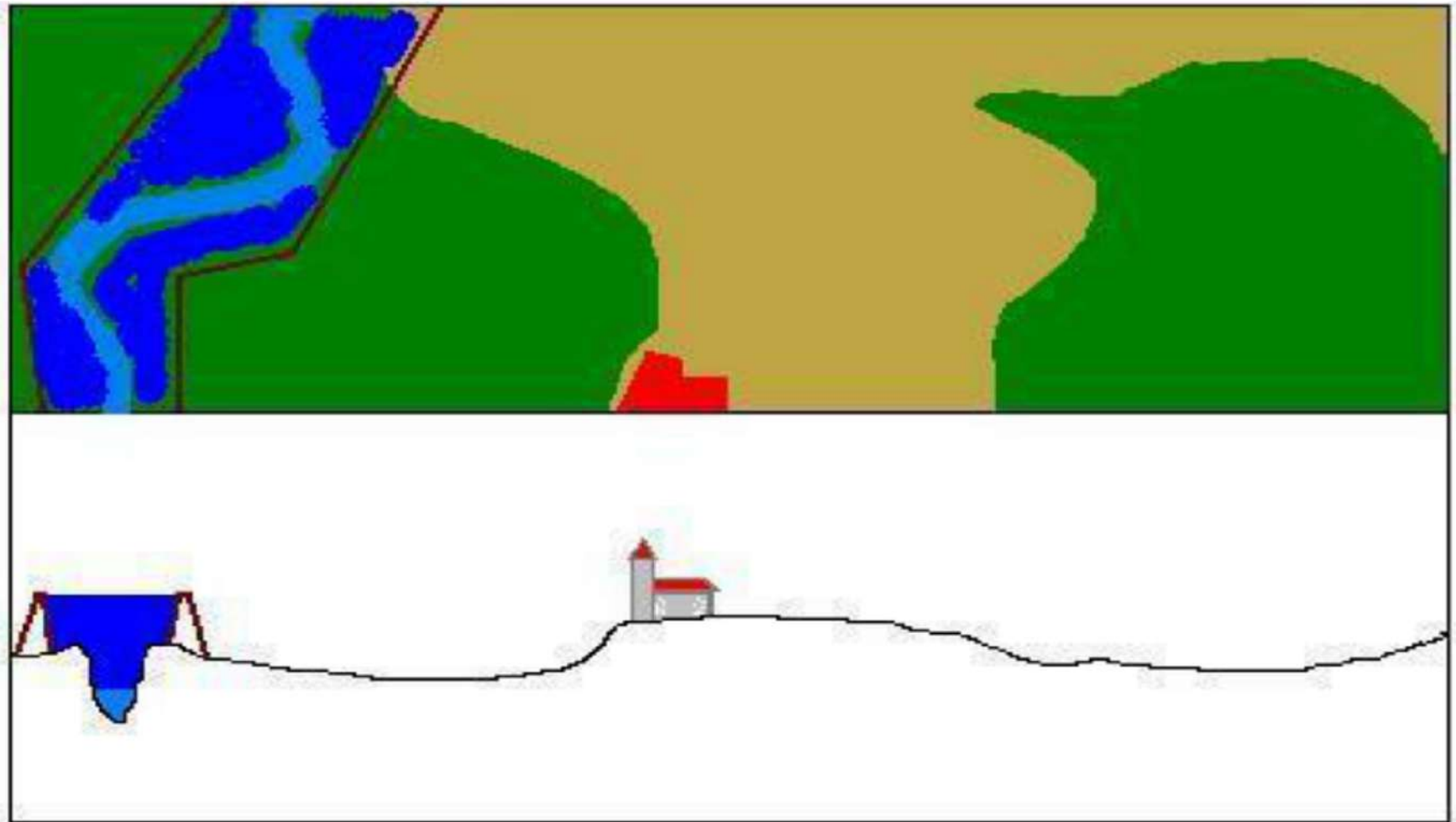
A szabályozás alapja

Művelési módok Tájtípusok		tó	nádas	gyep (rét, legelő, kaszáló - fákkal) és erdő	gyümölcs, kert	szántó
ármentes szint				x	xx	xxx
magas ártér			x	xx	xxx	xx
alacsony ártér		xx	xx	xx	x	
mély ártér		xxx				

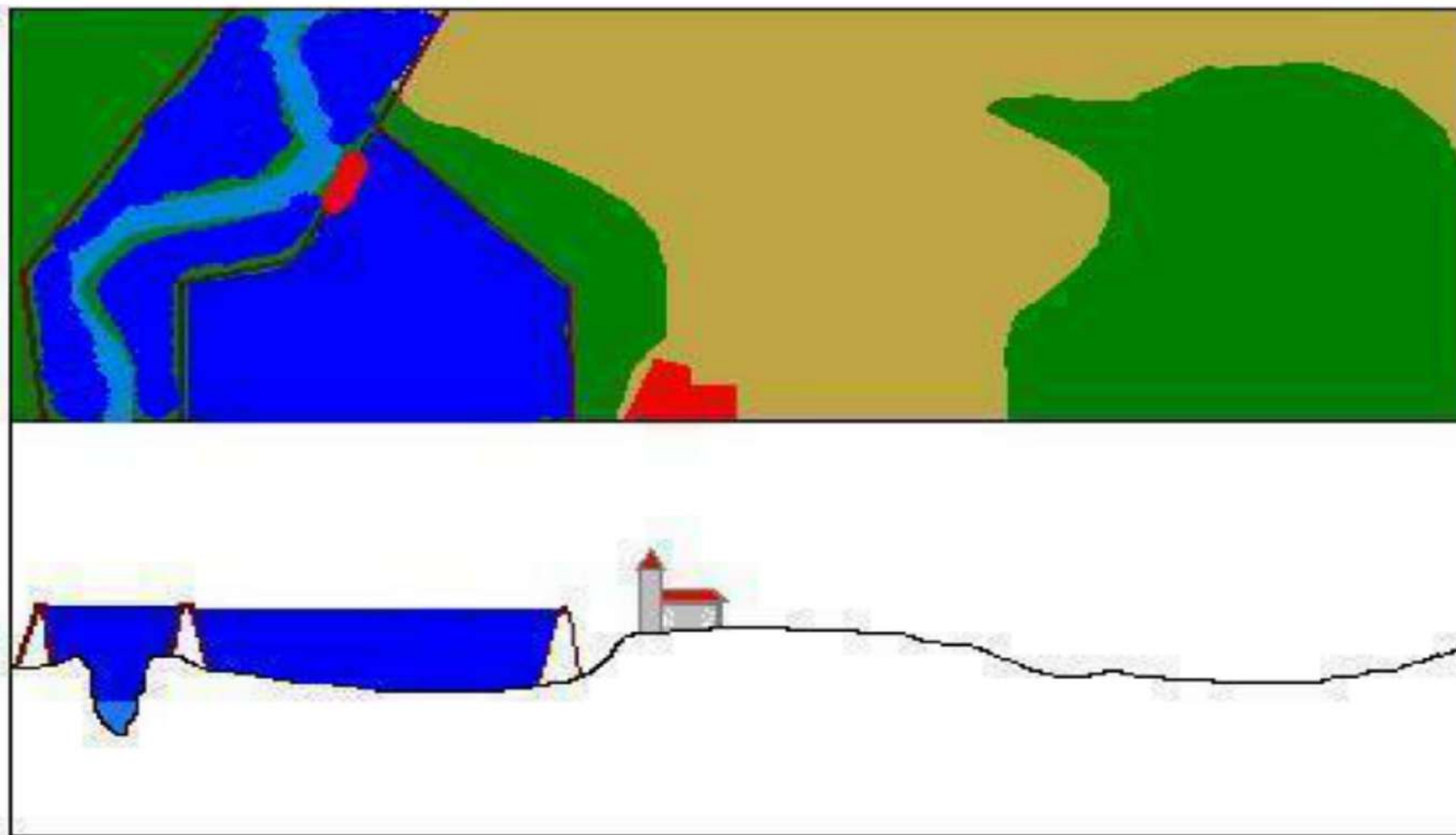
A táj kisvízkor

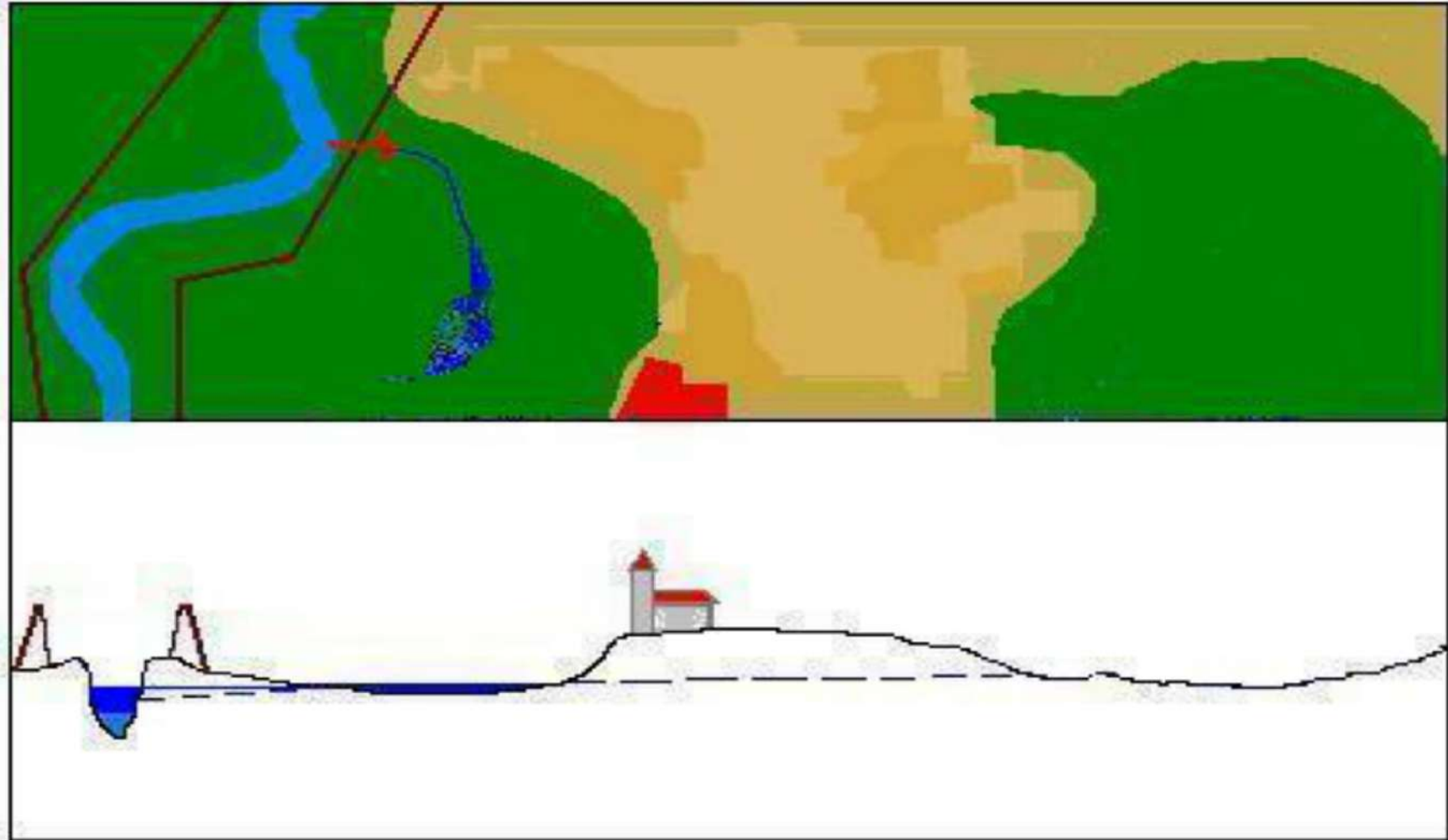
A táj nagyvízkor

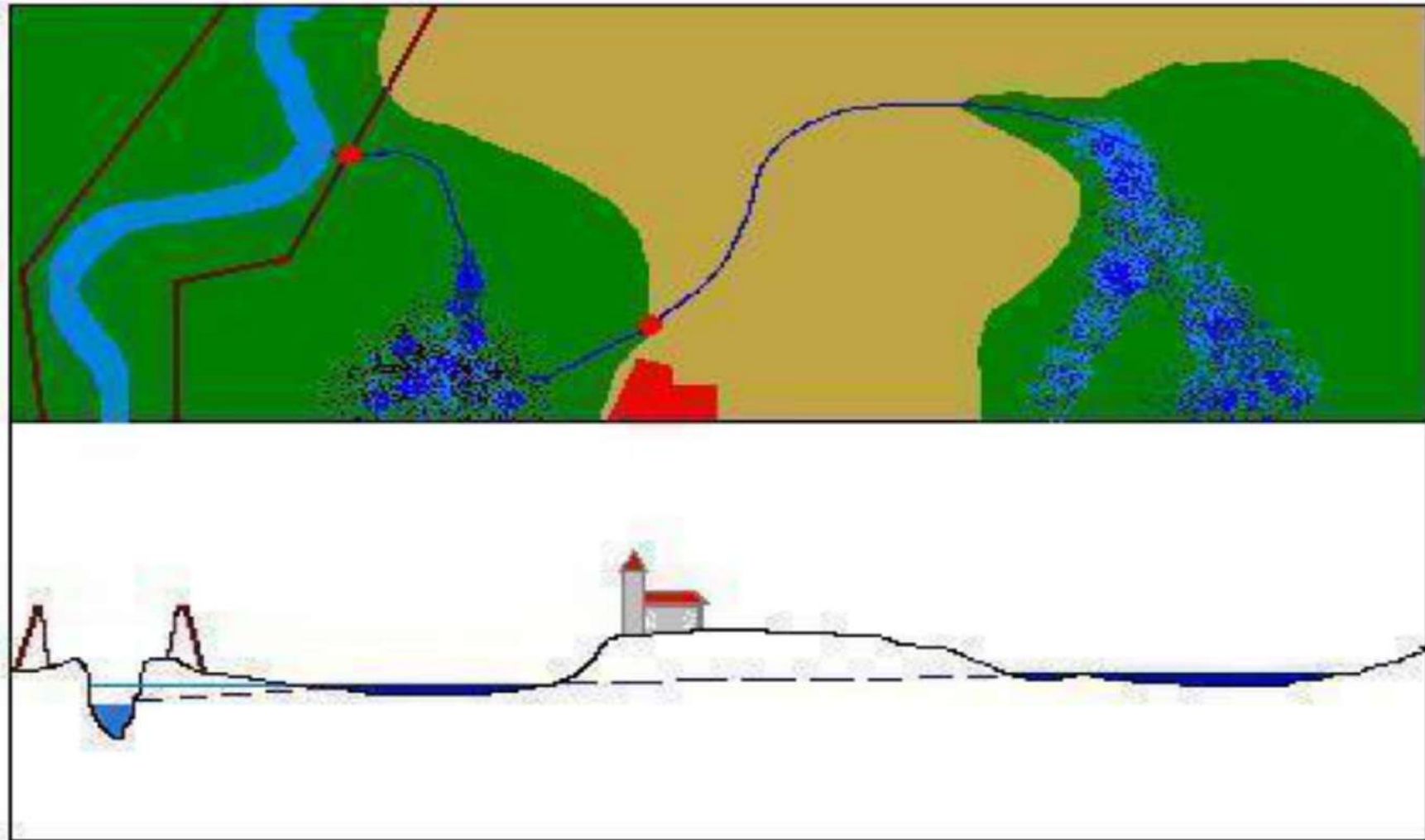
Árvízkezelés VTT tározóval

A fokgazdálkodás működ(tet)ése 1.

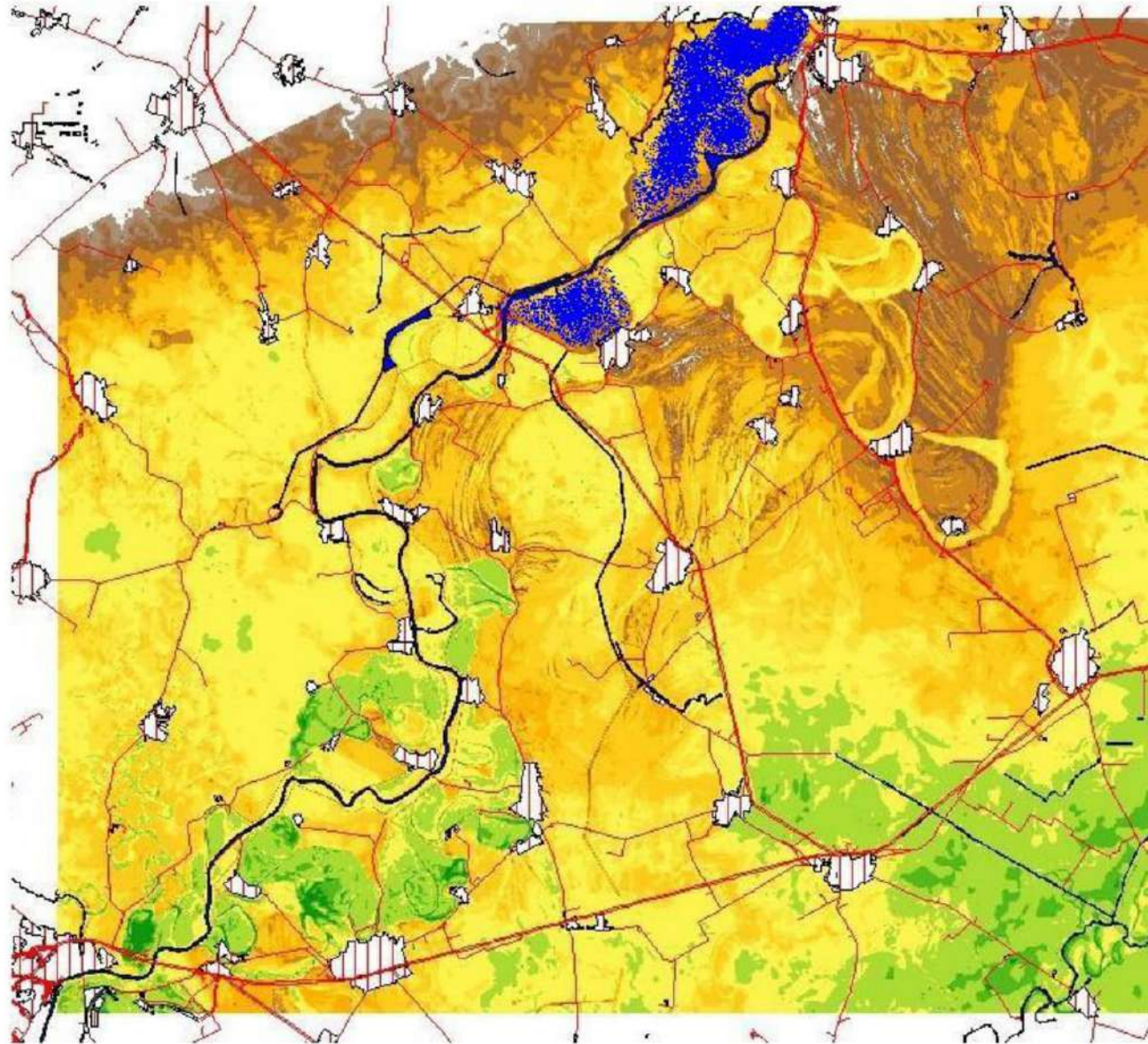
A fokgazdálkodás működ(tet)ése 2.

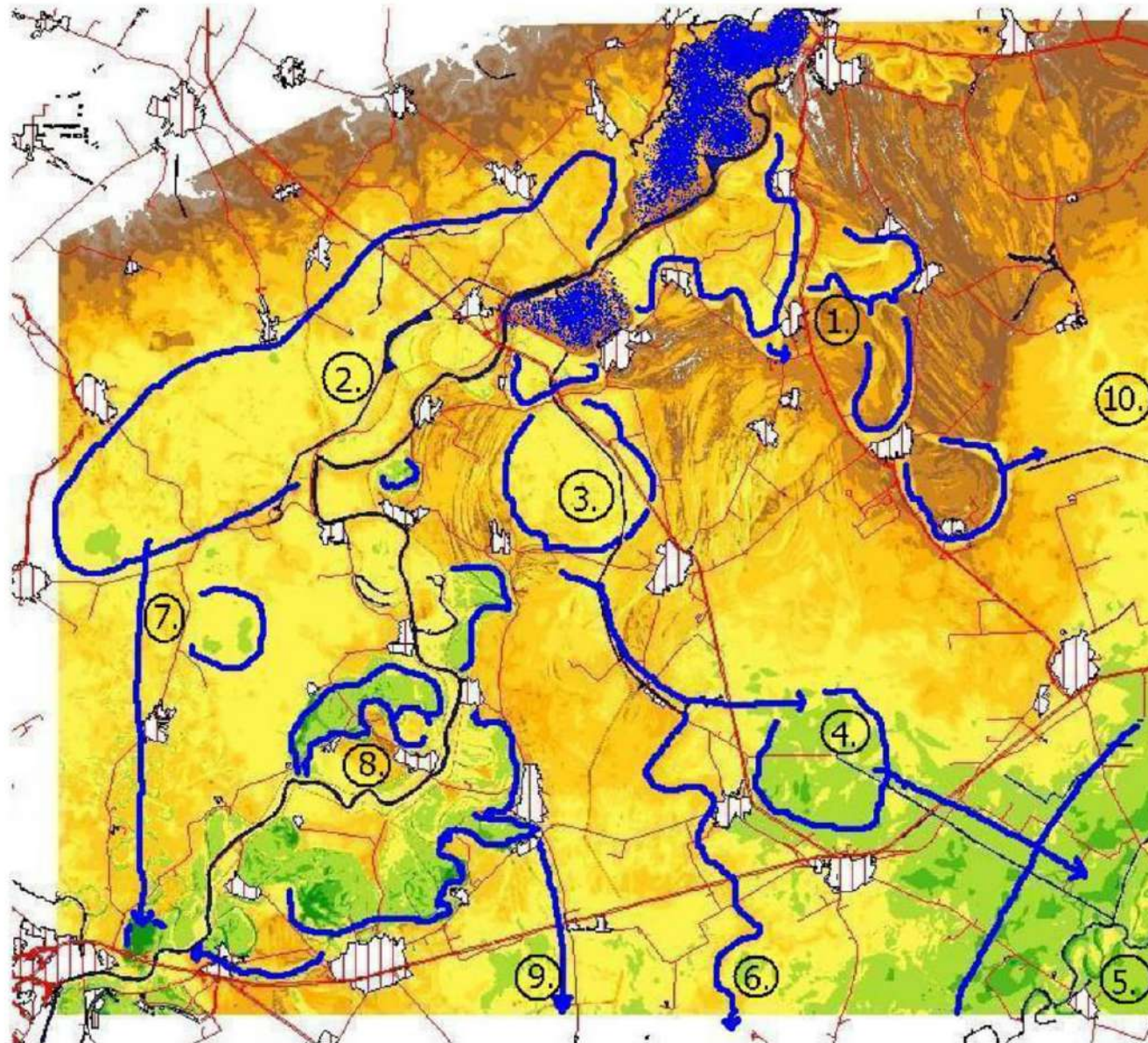
A fokgazdálkodás működ(tet)ése a Nagykörűi öblözetben /tározóban

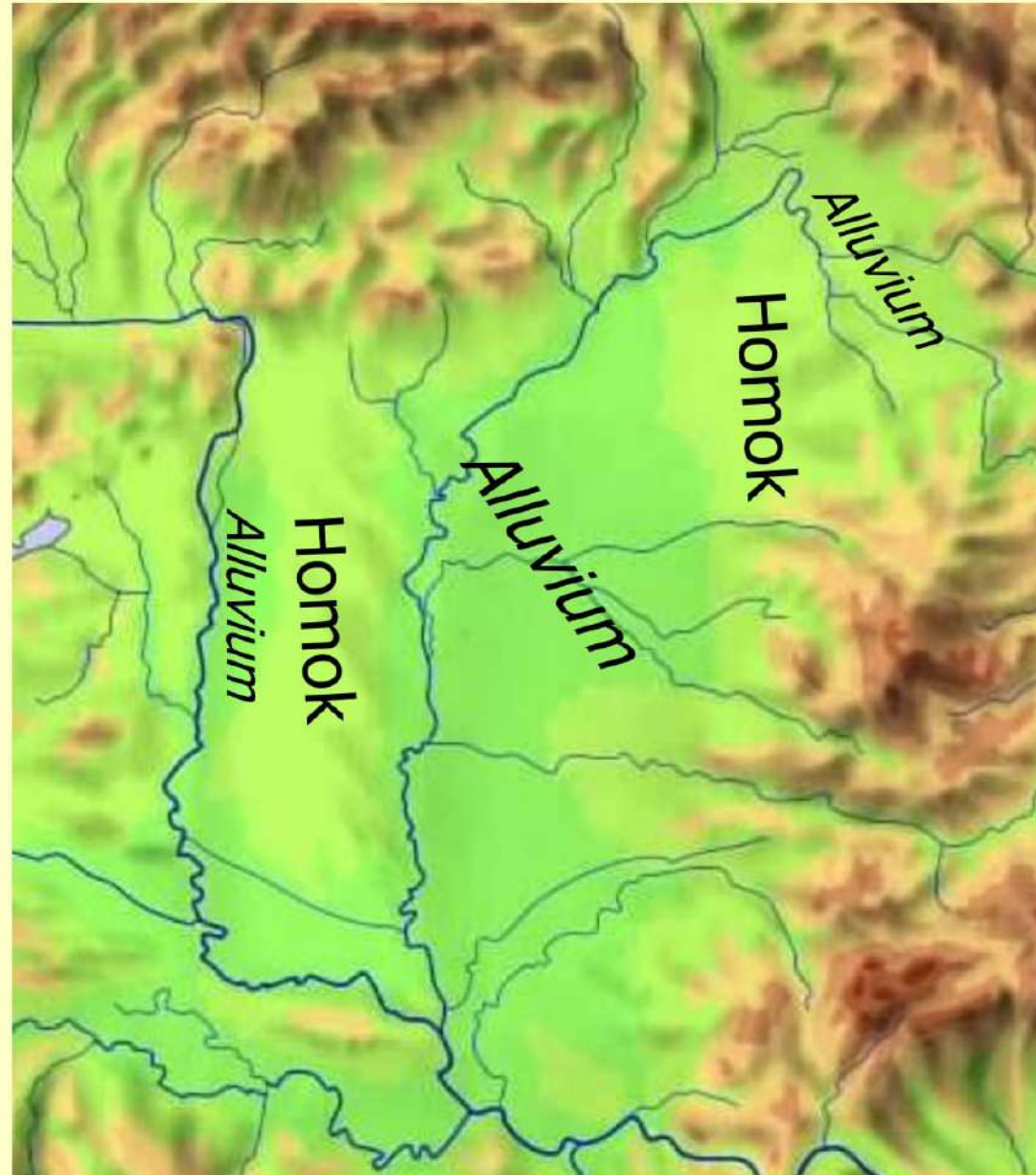
A fokgazdálkodás lehetősége a Közép-Tisza-vidéken

A fokgazdálkodás lehetősége a Közép-Tisza-vidéken

A fenntartható vízgazdálkodás alapja az Alföldön

Összegzés

Integrált Tájgazdálkodás

A modernkori Tisza-szabályozás értékelése

mélyebb ok

Korszak- és szemléletváltás: a modern kor forradalma (gazd↗ ~nép↗) /A Természet profittá alakítása /Gyarm.

közvetlen ok

gabonakonjunktúra (A földbirtokosok bekapcsolódása a szántóföldi árutermelésbe.)

cél

szántóter.↗ (+a táj civilizálása, „modernizálása”)

A koncepció

A vizek elvezetése (lefolyás ↗)

mederhossz ↘

vizek szétterülésének ∅

pangóvizek ↘

NV szab.

átvágások

töltésezés

belvízelvezetés

esés ↗

kiegyenesedés

ártér ↘

vízhiány

a szabályozás

energia ↗

gázlósodás

lefolyás ↗

tározás ↘

öntözés

következményei

meder ↔

meder ↓

időszak ↗

hozam ↘

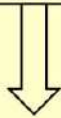
másodlagos szikesedés

KÖV szab.

KV (kisvízi) szabályozás + mederduzzasztások

talajjavítás

További hatások, következmények:

- hullámtér feliszapolódása,
- tápanyaghiány,
- élőhelyek megszűnése,
- természetes erőforrások újratermelődésének megszűnése (talajdegradáció),
- mikro- és mezoklimatikus pufferhatások megszűnése,
- kulturális veszteségek,
- gazdasági függőség,
- eltartóképeség csökkenése – profitterm.kép. növekedése

A modernkori Tisza-szabályozás értékelése

in: Lászlóffy Woldemár: A Tisza. Akadémiai kiadó 1982.

- „a folyó maximális vízállása a szabályozás következtében 2-3,5 m-rel emelkedett”
- „Az átvágásoktól az árvízszín süllyedését várták.”
- „a kisvízszín jelentékenyen mértékben alacsonyabb, mint a szabályozás előtt.”
- „Az átvágások ... következtében ... gyakoribbak és hosszantartóbbak lettek a kisvizek.
- „Az árhullámok ... egymásra szaladnak... a korábbinál kedvezőtlenebbül”
- „az árhullámok nemcsak magasabbra hágnak, de gyakrabban is lépnek ki a mederből mint azelőtt”
- „A ... szabályozás természete magában hordozta a hajózási viszonyok megromlásának majdnem valamennyi okát.”
- „A Temesi bánságban folyó vízrendezés ... elsőrendű katonai érdeket szolgált. Költségeit a bécsi kormány biztosította...”
- „A bécsi kormány Mo-t már a 17. sz. végétől gyarmati sorba igyekezett süllyeszteni, és minél tökéletesebb kizsákmányolására törekedett.”
- „A szabharc. leverése után 'a kormány hamarosan belátva a tiszaszabályozási vállalat közzgazdászati fontosságát, azt újból megindította.””